

MOLNÁR ERZSÉBET*

Büntetőjogi felelősség a magánjogiasodás útján?

A mulasztás büntetendőségének normatív alapjáról a vezetői felelősség tükrében

I. Bevezetés

A büntetőjogi felelősség individuális, így mindenki csak azért a magatartásért köteles büntetőjogilag helytállni, amelyet elkövetett. Emellett a büntetőjogi felelősség a bűnösségen alapul, azaz valamely emberi magatartás szándékos vagy gondatlan realizálása vezethet csak felelősség megállapításához, így az objektív felelősség a büntetőjogtól főszabály szerint idegen. Ezen alapelvi tények nem jelentik természetesen azt, hogy a büntetőjog rendszerében ne lennének olyan felelősségi formák, amelyek más személy által elkövetett magatartásokhoz kapcsolódnak, ugyanis a részesi alakzatoknak, valamint a bűnkapcsolatoknak éppen ez a jellegadó ismérve. Az individualitás követelményét tipikusan azért nem sértik mégsem, mert a részes, valamint a bűnkapcsolati alakzatot megvalósító tettes *nem a más személy által elkövetett bűncselekményért*, hanem az ahhoz járó *saját magatartásáért* felel. A más személy magatartásához kapcsolódó büntetőjogi felelősség fennállásának legitimitását voltaképpen az individuális felelősség elvének a bűnösségi elvvel való összekapcsolása adja. Nem elegendő ugyanis, hogy a más személy cselekvőségéhez kapcsolódó individuális magatartásról van szó, szubjektív oldalon kettős szándék a dogmatikai követelmény: a részes tudata átfogja mind a saját cselekményét, mind pedig azt a tényt, hogy az más személy magatartásához járul, akarat-érzelmi oldalon cselekvőségét pedig kívánás vagy belenyugvás jellemzi. Amennyiben akár a két individuum cselekményének egymásról való vegytiszta leválasztásának lehetősége hiányzik, akár a kettős szándék követelménye sérül, úgy gyengül az említett alapelvek valamelyike. *Kis Norbert* monográfiájában a bűnösségen alapuló felelősség elvének hanyatlásáról értekezik,¹ részletesen elemzi azt a jelenséget, miszerint az említett alapelv vitathatatlanul számos helyen szenved törést a hatályos magyar büntetőjogban. Így a szubjektív büntetőjogi felelősség objektív irányba történő elmozdulása egy immáron tagadhatatlan normatív jelenség, ezért annak vizsgálata, definiálása a jogrendszer egésze szempontjából, valamint a büntetőjog uralkodó dogmatikai rendszerének

* adjunktus, Szegei Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

¹ Lásd részletesen: KIS NORBERT: *A bűnösségen alapuló felelősség elvének hanyatlása*. Budapest, 2005.

tükrében megkerülhetetlen és egyben elengedhetetlen követelmény. Jelen tanulmány keretei között az individuális felelősségi elv, valamint a bűnösségi elv áttörésének egy büntetőjogi jelenségével foglalkozom, nevezetesen a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének büntetőjogi felelősségével. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (*továbbiakban Btk.*) két törvényi tényállásban rendeli büntetni a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjét² abban az esetben, ha a szervezet tagja vagy dolgozója aktív hivatali vesztegetést (*Btk. 293. § (1)-(3) bekezdés*), vagy költségvetési csalást (*Btk. 396. §*) követ el, és a vezető tisztségviselő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, vagy épp e mulasztás tette lehetővé az alaphűncselekmény elkövetését (*Btk. 293. § (4)-(5) bek. Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása, valamint Btk. 397. § A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*). A speciális vezetői felelősség egy bűncselekmény alakzat,³ amelynek jellegadó dogmatikai ismérve az, hogy az alaphűncselekmény más által történő elkövetése *objektív büntethetőségi feltétel*, így arra az elkövető tudatának nem kell (sőt nem is szabad) kiterjednie. Azaz a más cselekményéhez kapcsolódó részességhez (bűncselekményhez) képest a jogalkotó a kettős szándék kívánalmát gyengíti azaz, hogy szubjektív oldal vizsgálatának követelményét kizárólag a speciális felelősségi alakzat tettesének saját magatartására (mulasztására) vonatkozóan kívánja meg. A cselekmény járulékoságára kiterjedő szándék tudati oldalon való megjelenésének hiánya felveti a bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelmét, a vezető tisztségviselőt terhelő büntetőjogi felelősség objektív jellegét. A tanulmány elsődleges célja annak megítélése, valóban objektív, azaz a más személy felelősségén alapuló, quasi büntetőjogi mögöttes felelősségi forma, helytállási kötelezettség megjelenéséről beszélhetünk-e a speciális vezetői felelősség bűncselekmény alakzat képében. A magánjogiasodás kérdésének megválaszolásához szükséges a releváns magánjogi felelősségi formának a vizsgált büntetőjogi tényállással való absztrakt összevetése, majd a speciális vezetői felelősségi alakzat elkövetési magatartásának elemzése, valamint rendszerben történő elhelyezése. A rendszerbe foglalással célozom annak vázolására is, vajon a speciális vezetői felelősségi formán kívül milyen más dogmatikai lehetőség adott a bűncselekmény elkövetésének megakadályozására alkalmas, vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek elmulasztásának büntetőjogi értékelésére.

II. A polgári jogi mögöttes felelősség és a büntetőjogi speciális vezetői felelősségi alakzat

A speciális vezetői felelősséget deklaráló bűncselekményi tényállások elkövetési magatartása *a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítésének elmulasztása*. A magatartás a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállásban *expressis verbis* e megfogal-

² Jelen tanulmány keretei között a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjét, vállalkozás vezető tisztségviselőjét, szervezet vezető tisztségviselőjét, valamint vezető tisztségviselő fogalmakat szinonimaként használom, tekintettel arra, hogy a bűncselekmény speciális tettesi kvalifikációjának részletes elemzése meghaladja a tanulmány tartalmi kereteit.

³ Lásd részletesen: MOLNÁR ERZSÉBET: *Vezetői felelősség mint önálló bűncselekmény*. Jogelméleti Szemle. 2017/2. 107–118. pp.

mazással jelenik meg, a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó alakzat azonban nem tartalmazza a mulasztás kifejezést. A deliktum megfogalmazása azonban, miszerint „a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna” álláspontom szerint impliciten nem értelmezhető másképpen, mint hogy az szintén kizárólag mulasztással realizálható. Az elkövetési magatartás megfogalmazásának nyelvtani, valamint teleologikus értelmezése mindkét tényállás vonatkozásában egyaránt kizárja tehát a tevéssel történő elkövetés lehetőségét. A tevési kötelezettség címzettje a gazdálkodó szervezet vezetője, vagy felügyeletre, illetve ellenőrzésre feljogosított tagja, avagy a gazdálkodó szervezet érdekében tevékenységet végző személy. A speciális tettesi kvalifikáció elemzése nem tárgya tanulmányomnak, azonban a polgári jogi, valamint büntetőjogi felelősségi forma absztrakt összevetése céljából fontos leszögezni, hogy a bűncselekmény potenciális elkövetőjeként deklarált személy, valamint az alapbűncselekmény elkövetője között tipikusan munkaviszony, avagy foglalkoztatásra, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony áll fenn, így közöttük munkáltató-alkalmazott kapcsolat definiálható.

A mögöttes felelősség, más személy által okozott kárért való helytállási kötelezettség nem idegen a polgári jogtól. A polgári jog ismeri a munkáltatónak az alkalmazott károkozásáért fennálló (objektív) felelősségét. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) a 6:540. § (1) bekezdésében megfogalmazza, miszerint „ha az alkalmazott a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős”. A polgári jogi felelősségi konstrukció objektív jellege abban áll, hogy amennyiben az alkalmazott polgári jogi felelőssége megállapítható, úgy a munkáltató helytállni köteles, quasi kimentést nem tűrő felelősséggel tartozik alkalmazottja károkozásáért. Szemléletesen fogalmazta meg Eörsi Gyula az alkalmazottért való felelősség ratioját: „ha valaki a vállalati kollektíva tagjaként jár el, eljárása a kollektíva, vagyis a vállalat eljárása”,⁴ a kollektíva tevékenységéért pedig külső, harmadik személlyel szemben annak vezetője felelős. A felelősségteljesítés tartalmi indoka tehát az, hogy az alkalmazott tipikusan a munkáltató érdekében tevékenykedik. Azáltal, hogy munkáltatónak utasítási joga van, valamint felügyeleti, ellenőrzési jogkörrel rendelkezik, objektíve lehetősége van a károk megelőzésére.⁵ A mögöttes deliktuális felelősség célja elsősorban a reparáció, a megsérült vagyoni viszonyok helyreállítása, éspedig e cél realizálására alkalmas eszköz a kártérítési felelősségnek a munkáltatóra telepítése, hiszen a munkáltató, jogi személy nagyobb eséllyel rendelkezik olyan vagyonnal, amelyből a károsult vagyoni igényének kielégítése garantálható, mint a munkavállaló.⁶ Ezzel szemben a büntetőjognak nem célja a reparáció, ilyen funkcióval a speciális vezetői felelősségi forma nem is bír. Sokkal inkább érhető tetten a prevenció cél, a represszió útján való példastatuálás eszközével. A polgári jogi felelősségi formának a büntetőjogival való absztrakt összevetése során

⁴ EÖRSI GYULA: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 305. p.

⁵ FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog*. HVGORac. Budapest, 2015. 428. p.

⁶ TÓTH ENDRE TAMÁS: *Felelősség az alkalmazott, a tag és a megbízott károkozásáért*. In: Fézer Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Complex. Budapest, 2010. 237–256. pp., 238. p; Vö. EÖRSI 1966, 305. p. „A felelősség középpontjában a vállalat áll, mert ez egyfelől a védekezés leghatékonyabb szerve, másfelől a jövedelemelosztás is innen ágazik szét.”

megállapítható, hogy a bűncselekménnyel okozott „kárért” a büntetőjogi felelősség az individuális felelősség elve alapján a tényleges „károkozót” (azaz a bűncselekmény elkövetőjét) terheli, amíg a polgári jogi mögöttes felelősségi alakzat okán a kártérítési igény magánjogi címzettje a munkáltató,⁷ aki e felelősség alól akkor sem mentesül, ha a bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása céljából minden tőle elvárható intézkedést megtett.⁸ Így a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség teljesítése a magánjogi kártérítési felelősség fennállását nem determináló kérdés, azaz közömbös, hogy a munkáltató a károkozás elháríthatta volna-e.⁹ Ahogyan azt *Fuglinszky* megfogalmazza: „a munkáltató felelőssége nem felelősségi feltétel.”¹⁰ Amíg tehát a polgári jogi mögöttes felelősségi alakzat tisztán objektív felelősség, addig a büntetőjogi felelősségi forma a polgári jogiéhoz képest többlettényállási elemet fogalmaz meg, nevezetesen a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás megvalósulásának követelményét, valamint az erre vonatkozó vizsgálati kötelezettség okán a munkavállaló tevése, valamint a munkáltató mulasztása közötti okozati kapcsolat létének vizsgálatát. Az elkövetési magatartás, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása objektív tényállási elem hiányában a jogalkotó tisztán a polgári jogi mögöttes felelősségi formával megegyező felelősségi alakzatot, tiszta beszámítási normát hozott volna létre,¹¹ amely jogállami keretek között – az ultima ratio, ill. a szubszidiaritás elvére tekintettel is – megengedhetetlen. Büntetőjog-dogmatikai axióma, hogy az elkövetési magatartás minden bűncselekmény törvényi tényállásának szükségképpen eleme, az az objektív tényállási elem, amely nélkül bűncselekményi tényállás nem hozható létre. Tehát amennyiben a jogalkotó különös részi tényállást kíván definiálni, akkor szükségképpen egy *emberi magatartást* nyilvánít büntetendőnek, így elengedhetetlen az, hogy ezt az emberi magatartást *megfogalmazza*. Ezért olyan bűncselekmény nem definiálható, amely tisztán más magatartása kapcsán rendel harmadik személyt szankcionálni, szemben a vizsgált polgári jogi felelősségi formával. Láthatjuk, hogy a jogalkotó eleget is tesz e büntetőjog-dogmatikai kívánalomnak, ugyanis a vezető büntetőjogi vétkessége formálisan a kötelezettségszegésen alapul, a jogellenesség tartalma abban áll.¹² Formailag kijelenthető tehát, hogy a speciális vezetői felelősségi

⁷ Fontos megjegyezni, hogy a polgári jogi felelősségi konstrukció cizellálja a munkáltató helytállási kötelezettségének terjedelmét annak függvényében, hogy a munkavállaló a kárt szándékosan vagy gondatlanul okozta. Így amennyiben a károkozás szándékos, úgy helytállási kötelezettségük egyetemleges, a munkavállaló gondatlan károkozása esetén azonban harmadik személlyel szemben a munkavállalót teljes helytállási kötelezettség terheli. Mivel azonban a más jogági felelősségi konstrukciók absztrakt összevetése terén e kérdés nem determináló jelentőségű, annak részletes elemzésére nem térek ki.

⁸ Vö. LÁBADY TAMÁS: *Hatodik könyv. Kötelmi jog. Negyedik rész. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért*. In: Vékás Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Complex. Budapest, 2013. 952. p.

⁹ FUGLINSZKY 2015, 436. p.; HAVASI ATTILA: *Hatodik könyv. Kötelmi jog. Negyedik rész. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért*. In: Wellmann György (szerk.): *Polgári jog. Kötelmi jog. Az új Ptk. magyarázata VI/VI*. HVG Orac. Budapest, 2013. 474. p.

¹⁰ FUGLINSZKY 2015, 429. p.

¹¹ Vö. TÓTH 2010, 237. p.

¹² HILGERS, BENNO MARIA: *Verantwortlichkeit von Führungskräften für Handlungen ihrer Mitarbeiter. Vergleichende Untersuchung zum französischen und deutschen Strafrecht*. Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 2000. 20. p.; Vö. VISKI, LÁSZLÓ: *Rechtswidrigkeit bei den Gefährdungsdelikten*. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1968/3-4. 275–299. 284. p.

alakzat az individuális felelősség elvét nem sérti, ugyanis a tényállás *nem más magatartásáért*, más által elkövetett bűncselekményért, hanem a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség *elmulasztásáért* rendeli büntetni a vezető tisztségviselőt. Az a tény azonban, hogy a büntetőnorma tartalmaz elkövetési magatartást, még korántsem jelenti azt, hogy annak formális jelenléte materiálisan is megfelel az elkövetési magatartással szemben támasztott dogmatikai követelményeknek. Abban az esetben ugyanis, hogyha az elkövetési magatartás annak tartalmi meghatározhatatlansága okán „szükségképpeni báb-tényállási elem” csupán, úgy annak a törvényi tényállásnak a dogmatikai helyállósága álláspontom szerint aggályos. A tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartást alapos tartalmi elemzés tárgyává kell tenni ahhoz, hogy megállapíthassuk, vajon kizárólag a felelősségi forma *tényállássá válásának okán* deklarált-e azt a jogalkotó, avagy az tartalmilag is megfelel az elkövetési magatartás mint objektív tényállási elemmel szemben támasztott jogállami követelményeknek. E kérdés megválaszolása döntő jelentőségű a tekintetben, vajon egy tisztán beszámítási norma bűncselekményi tényállásként való *címkezéséről* van-e szó, avagy egy, az individuális felelősség, valamint bűnösségen alapuló felelősség elvének maradéktalanul megfelelő különös részi törvényi tényállásról. Tanulmányomban a speciális vezetői felelősségi forma elkövetési magatartásának minél részletesebb elemzésével a következő alapkérdést kívánom megválaszolni: vajon az elkövetési magatartás megfelel-e a büntetőjog-dogmatikailag vele szemben támasztott követelményeknek, avagy ennek hiánya okán mintegy magánjogi jellegű beszámítási normáról beszélhetünk.

III. A keretdiszpozíciós jelleg dogmatikai következményei

Az elkövetési magatartás részletes elemzését megelőző nulladik szint a bűncselekmény normaszerkesztési jellemzőjének vizsgálata, nevezetesen a keretdiszpozíciós kodifikációs forma releváns dogmatikai következményeinek levonása.

A tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartás keretdiszpozíció, azaz a magatartást más jogági szabályok töltik meg tartalommal.¹³ Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, miben áll a bűncselekmény elkövetési magatartása, mi annak „*tilalmazottsági tartalma*”,¹⁴ szükségképpen meg kell vizsgálni, milyen más jogági normák képezik e keretdiszpozíció tartalmát, ugyanis önmagában felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség *mint olyan*, nem definiálható. A keretdiszpozíciós kodifikációs formák körében tisztán blankettáris, valamint büntetőjogi többletelemet tartalmazó keretdiszpozíciók között tehetünk különbséget.¹⁵ Annak megállapítása, vajon a tényállás tartalmaz-e a más jogágbeli kötelezettségszegésen kívül egyéb tényállási elemet (azaz büntetőjogi többlet-

¹³ Vö. GULA JÓZSEF: *Jogalkotási és jogalkalmazási problémák a gazdasági bűncselekmények körében, különös tekintettel a kerettényállásokra*. In: Lévy Miklós (szerk.): *Büntügyi Tudományi Közlemények 3. Tanulmányok Horváth Tibor professzor emeritus 75. születésnapjára*. Bibo Kiadó, Miskolc, 2002. 41–53. pp. 42. p.; SANDMANN, BERND: *Die Haftung von Arbeitnehmern, Geschäftsführern und leitenden Angestellten. Zugleich ein Beitrag zu den Grundprinzipien der Haftung und Haftungsprivilegierung*. Mohr Siebeck, 2001. 486. p.

¹⁴ NAGY, FERENC: *Kerettényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról*. Magyar jog. 2015/11. 613–619. 614. p.

¹⁵ NAGY, FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus Bt. Szeged, 2014. 104. p.

elemet), vagy sem (azaz tisztán blankettáris), vagyis elegendő-e a büntetőjogi felelősség megállapításához a pusztán kötelezettségszegés, vagy egyéb objektív tényállási elemeknek is realizálódniuk kell ahhoz, jelentős dogmatikai konzekvenciáikkal jár.¹⁶ A más jogszabály keretnormát kitöltő szerepének ezért óriási értelmezési jelentőséget ad az a tényállástani megállapítás, hogy vajon az adott deliktum immateriális, vagy materiális bűncselekmény-e, azaz a tényállás tartalmaz-e eredményt, vagy sem. Hiszen – ahogyan azt Wiener kifejti – ha a bűncselekmény eredményét *pontosan*, mintegy értelmezést nem igénylő módon meghatározza a törvényi tényállás, úgy az elkövetési magatartásnak mint keretdiszpozíciónak *felelősséget szűkítő jelentősége van*,¹⁷ amennyiben azonban a Btk.-ban nem szerepel eredmény, úgy a más jogági normák tulajdonképpen „*büntetőjogi felelősséget konstituáló módon épülnek be a büntető jogszabályba*”¹⁸, éspedig éppen e kettős jellegből eredően más és más mérce jelenti a nullum crimen elvnek való megfelelés határait.¹⁹

A keretdiszpozíciós jogszabály-szerkesztési módszer nem idegen a gazdasági bűncselekmények körében,²⁰ előnye az életviszonyok gyors változására való rugalmas reagálásnak a lehetősége.²¹ Az Alkotmánybíróság következetes a tekintetben, hogy a keretdiszpozíciós kodifikációs technika alkalmazása önmagában véve nem alkotmányellenes.²² Fontosnak tartom megfogalmazni azonban, hogy a keretdiszpozíciók eleve magukban rejtik a kiterjesztő értelmezés veszélyét,²³ azaz ez a kodifikációs technika – minden pozitívuma ellenére – önmagában véve veszélyes a büntetőjogi alapelvek, így különösképpen a nullum crimen sine lege elv büntetőjogi felelősséget kiterjesztő értelmezésére vonatkozó résztilalom maradéktalan érvényesülése szempontjából. Éppen ezért – ahogyan azt Angyal Pál is megfogalmazza – a „*jogtisztaság szemszögéből kívánatos, hogy a törvény minél kisebb számban állítson keretfogalmakat*.”²⁴ Ha a jogalkotó azonban mégis emellett dönt, arra kell törekednie, hogy a büntethetőség feltételeit minél pontosabban megfogalmazza, ebben az esetben felelhet meg a kerettényállás maradéktalanul a jogbiztonság követelménynek. Ahogyan azt Wiener megfogalmazza: „*A kerettényállások alkalmazását nehezíti meg, teszi lehetetlenné, ha a törvényi tényállások kodifikációs technikája nem juttatja világosan kifejezésre a védett tárgyra és az elkövetői tevékenységre vonatkozó jogalkotói akaratot*.”²⁵

Álláspontom szerint tehát a keretdiszpozíciós kodifikációs technika alkalmazása önmagában nem sérti a nullum crimen elvet, ám a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése elkövetési magatartás keretdiszpozíciós jellege okán kizárólag akkor felel

¹⁶ GULA 2002, 44. p.

¹⁷ WIENER A. IMRE: *Kerettényállások és büntetőjogi garanciák*. In: Tóth Károly (szerk.): Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Acta jur. et pol. Szeged, 1992. 625. p.

¹⁸ WIENER 1992, 626. p.; GULA 2002, 45. p.

¹⁹ WIENER 1992, 627. p.

²⁰ WIENER 1992, 615. p.

²¹ NAGY 2015, 613. p.; ANGYAL PÁL: *A joghézag problematikája a büntetőjogban*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1942, 22. p.; GULA 2002, 42–43. pp.

²² 1026/B/2000 AB határozat; 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés. NAGY 2015, 614. p.; GULA 2002, 44. p.

²³ ANGYAL 1942, 19. p.

²⁴ ANGYAL 1942, 21. p.

²⁵ WIENER 1992, 626. p.

meg a nullum crimen sine lege certa, azaz a pontos törvényi meghatározottság követelményének, ha annak tartalma más jogági normák alapján pontosan, *egyértelműen* meghatározható.

IV. A vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettségek rendszere

E címen belül azokat, a vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettséget kívánom rendszerbe foglalni, amelyek célja, illetve funkciója a szervezeten belüli jogellenes – legyen az akár büntető-jogellenes, avagy magánjog-ellenes – cselekmények megakadályozása. Álláspontom szerint ugyanis ahhoz, hogy a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettséget tartalommal töltsük meg, el kell azt helyezni egy tágabb, büntetőjogi szempontból *is* releváns rendszerben. Tekintettel arra, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség a vezető tisztségviselőt e pozíciójából eredően terhelő kötelezettség, álláspontom szerint a tágabb rendszer, amelybe e halmaz illeszkedik, a vezető tisztségviselőt alá-fölrendeltségi jogviszony alapján a szervezet tagjának, illetve dolgozójának magatartásával kapcsolatban terhelő magánjogi, így tipikusan polgári jogi, munkajogi, társasági jogi kötelezettségek rendszere. A kötelezettségek sokasága és heterogenitása miatt azokat pontosan meghatározni és taxatív felsorolni lehetetlen feladat,²⁶ ám az absztrakt kategóriákba sorolás is képes elősegíteni a releváns rendszerezést. A kötelezettségek kategorizálására tett kísérletet megelőzően fontos azonban megfogalmazni a rendszerbe foglalás célját. Más jogágak által (is) szabályozott kötelezettség megszegése, elmulasztása *általában* abban az esetben képezheti büntetőjogi felelősség bázisát, ha azt a Btk. kifejezetten deklarálja, avagy a kötelezettségek pontos körére utalva az más jogági normák akár tevéssel, akár mulasztással történő megszegése okán büntetőjogi felelősséget alapoz meg. Ismert azonban a nyitott törvényi tényállások dogmatikai kategóriája, amely deliktumok mulasztással történő elkövetésére speciális szabályok vonatkoznak, nevezetesen a büntetőjogi felelősség a nemtevésért akkor áll fenn, ha az elkövetőt az eredmény elhárítására nézve speciális, azaz nem a Btk.-ból eredő *jogi* kötelezettség terhelte.²⁷ Így tehát a büntetőjogi felelősséget (is) megalapozó kötelezettségek körét vizsgálva mindenekelőtt szükséges lefektetni azt, hogy a mulasztásért való felelősség normatív alapja az egységes hazai dogmatikai felfogás szerint kétféle lehet: általános, valamint speciális.²⁸ Általános tehát a jogi kötelezettség büntetőjogi

²⁶ Vö. VISKI 1968, 285. p.

²⁷ LOSONCZY ISTVÁN: *A mulasztási bűncselekmény jogellenességének problémája az univerzalizmus szemzőgéből*. Különlenyomat a Finkey Emlékkönyvből. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1936. 5. p.; NAGY 2014, 161. p.

²⁸ LOSONCZY nem tipizálható, törvényi tényálladékba nem foglalható mulasztási cselekményeknek nevezi azokat a deliktumokat, amelyek normatív alapja nem a Btk.-ból ered, azaz a mai terminológia szerinti nyitott törvényi tényállások mulasztásos változatát. (LOSONCZY 1936, 5. p.) ERDŐSY tulajdonképpen (vagy formális) mulasztásos bűncselekményeknek tekinti azokat a deliktumokat, ahol a mulasztás normatív alapja a Btk., nem tulajdonképpen (vagy materiális) mulasztásos bűncselekménynek pedig azokat az eredmény-bűncselekményeket nevezi, amelyek esetében a nemtevés büntetendősége speciális jogi kötelezettségen alapul. (ERDŐSY EMIL: *Vizsgálódások a mulasztási bűncselekmények körében*. Jogtudományi Közlöny

szempontból akkor, ha a kötelezettséget a Btk. kifejezetten deklarálja, annak elmulasztását elkövetési magatartásként fogalmazza meg.²⁹ *Speciális jogi kötelezettségen* pedig a büntetőjog dogmatikai fogalomrendszerén belül olyan, a mulasztás elkövetési magatartás normatív alapját képező jogi kötelezettségeket értünk, amelyek nem a Btk.-ból erednek, amelyek nincsenek a Btk.-ban expressis verbis elkövetési magatartásként megfogalmazva.³⁰ Ezért szükséges kimondani, hogy a speciális vezetői felelősség alapját képező felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség, annak expressis verbis megfogalmazása okán általános jogi kötelezettségnek tekintendő,³¹ ugyanis annak *elsődleges* forrása a Btk. (*garantenähnliche Stellung des Betriebsinhabers*)³². Annak oka, hogy e helyen mégis indokolt a speciális jogi kötelezettségek dogmatikai kategóriájának vizsgálata az, hogy álláspontom szerint a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség büntetőjogilag releváns rendszerbeli helye kettős: az egyszerre általános, valamint speciális jogi kötelezettség. Általános a jogi kötelezettség a speciális vezetői felelősségi tényállások tekintetében, speciális viszont a valamennyi bűncselekmény relevanciájában vizsgálendő *mulasztásos bűnsegély* elkövetői kategória vonatkozásában. A mulasztásos bűnsegélyt ugyanis az jellemzi, hogy az a személy, akit speciális jogi kötelezettség terhel a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására nézve, ennek ellenére nem tesz meg minden tőle telhetőt a megakadályozás érdekében.³³ A mulasztásért a speciális jogi kötelezettség alapján fennálló felelősség tehát a mulasztásos bűnsegélyért fennálló felelősség normatív alapját képezi.³⁴

A kettős rendszerbeli hely vonatkozásában, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség kétféle normatív alapon való büntetőjogi relevanciájának tekintetében tett megállapításom logikus dogmatikai evidenciának tekinthető annyiban, amennyiben elfogadjuk a speciális jogi kötelezettségek létalapját, az uralkodó hazai szakirodalom képviselőivel egyetértve. Ebben az esetben álláspontom szerint vitathatatlan, hogy a vizsgált tényál-

1987/4. 184-189. 185. p.); Vö. ERDŐSY EMIL: *Vizsgálódások a mulasztási bűncselekmények körében*. Jogtudományi Közlöny 1987/4. 184-189. 758. p.

²⁹ KIS NORBERT/HOLLÁN MIKLÓS: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára*. 2. átdolgozott kiadás. Dialóg Campus. Budapest-Pécs, 2013. 114. p.

³⁰ Vö. KIS/HOLLÁN 2013, 114-115. pp.; ERDŐSY 1987, 187. p.

³¹ Vö. TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984. 180. p.; MASCHKE, GÜNTHER: *Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen: Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung*. Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997. 31. p.; NAGY 2015, 617. p.

³² A német szakirodalom *garantenähnliche Stellung* megfogalmazással él a vezető tisztségviselőt terhelő, Btk-ban megfogalmazott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tekintetében, amellyel kifejezésre juttatja, hogy a „jogállás”, amely alapján az elkövetőt a tevési kötelezettség terheli, a speciális jogi kötelezettségek vezető tisztségviselő vonatkozásában releváns halmazával mutat rokonságot, azzal mégsem feleltethető meg azonban dogmatikailag éppen abból kifolyólag, hogy e magatartást expressis verbis a Btk. deklarálja. GÖHLER, ERICH: *Ordnungswidrigkeitengesetz*. 9. Auflage. Verlag C. H. Beck. 1989, 1040. p.

³³ TOKAJI 1984, 375. p., KIS – HOLLÁN 2013, 214. p.; Vö. LOSONCZY ISTVÁN: *A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 346. p.

³⁴ A korabeli szakirodalom a mulasztásos bűnsegély (nemleges segély) büntetendőségének genus proximumát a részes mulasztásának a tettes cselekményéhez való okozati kapcsolatában látta. Habár formailag oksági viszony feltételezésére alapítják a felelősséget, mégis látható, hogy a mulasztót terhelő kötelezettség fennállása képezi annak az alapját. Vö. WLASSICS GYULA: *A tettesség és részesség tana*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1893. 526-527. pp.

lások által deklarált felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség e speciális jogi kötelezettségek halmazának részeleme.

Álláspontom szerint a más jogági kötelezettségek tágabb körének vizsgálata így két okból is elengedhetetlen: egyrészt ahhoz, hogy meghatározzuk mi a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma, látnunk kell azt, hogy mi *nem* tartozik bele ebbe a fogalmi körbe, így a tágabb mátrix vizsgálata álláspontom szerint az elkövetési magatartás negatív megközelítése okán indokolt. E megállapítás, valamint annak alátámasztása a következő hipotézishez vezet: *A speciális vezetői felelősségi tényállás az elkövetési magatartás megfogalmazása okán szűkíti a büntetőjogi felelősséget a mulasztásos bűnsegegy elkövetői alakzathoz képest.*

Hipotézisem egyúttal azt a következtetést is magában foglalja, hogy mindazon „*elkövetési magatartás*”, amely *nem minősül* felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek, viszont a vezető tisztségviselőt terhelő egyéb kötelezettségnek igen, úgy az – egyéb feltételek fennállása esetén – a mulasztásos bűnsegegy elkövetői alakzat alapján alapozza meg a büntetőjogi felelősséget,³⁵ a speciális vezetői felelősségi tényállás alapján elkövetési magatartás hiányában aligha. (Ez pedig a vizsgálat lefolytatása indokoltságának másik oka.) Ehhez azonban álláspontom szerint elengedhetetlen a vezető tisztségviselőt más jogági normák alapján terhelő kötelezettségek büntetőjogi felelősséget determináló volta létjogosultságának vonatkozásában állást foglalni. Így e fejezetben a differentia specifica jelleggel releváns más jogági jogi kötelezettségek csoportosítását, ismertetését megelőzően azon kérdés megválaszolására törekszem, miszerint van-e egyáltalán dogmatikai létjogosultsága annak, hogy más jogági kötelezettség alapján büntetőjogi felelősség fennálljon?

1. Más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősségkonstruáló hatásának törvényessége

Speciális jogi kötelezettségek létezését és büntetőjogi felelősség normatív alapját képező voltát a jogirodalom régtől fogva elismeri,³⁶ és számos olyan esetkört fogalmaz meg, amelyek a büntetőjogi felelősség alapjául szolgálhatnak azoknak a Btk.-ban való kifejezett megfogalmazásuk hiánya ellenére is.³⁷ A büntetőjog által is elismert speciális jogi kötelezettségek körének így részét képezik a másért, harmadik személyért való felelősség különböző esetei is, amelynek alapját tipikusan magánjogi normák képezik. Emellett a hazai szakirodalom külön, nemtevésért való felelősséget megalapozó esetkörként nevesíti mind a polgári jogi szerződésen, mind pedig a munkaviszonyon, munkavégzésre irányuló jogviszonyon, tagsági viszonyon, illetőleg az ezekből eredő munkaköri kötelezettségen alapuló speciális jogi kötelezettséget.³⁸ A speciális jogi kötelezettséget meghatározó szabályok mondják ki azt, hogy a felelős személy a meghatározott jogi tárgyak biztonsága érdekében milyen konkrét aktív magatartások tanúsítására köteles. Ezeknek az előírt aktivitásoknak a nemteljesítése jelenti tehát a kötelezett büntetőjogi

³⁵ Vö. BARNÁ 1955, 760. p.

³⁶ Vö. NAGY 2015, 617. p.

³⁷ FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Második kiadás. Politzer-féle Könyvkiadó. Budapest, 1905. 266. p., TOKAJI 1984, 178. p.; NAGY 2014, 161. p.

³⁸ TOKAJI 1984, 179. p.; NAGY 2014, 161. p.; ERDŐSY 1987, 187. p.; BARNÁ 1955, 759. p.; NAGY 2015, 617. p.

értelemben vett mulasztásának tartalmát.³⁹ Jóllehet a hazai szakirodalom kifejezetten nem szól a vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek mint mulasztás normatív alakjaként szolgáló speciális jogi kötelezettségek köréről, ám abból a tényből, hogy a témaspecifikus szakirodalom elismeri és kifejezésre juttatja a speciális felelősségi alakzattal szemben a szükséges feltételek megvalósulása esetén a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat primátusát,⁴⁰ álláspontom szerint egyúttal implicite állás foglal amellett is, hogy a vezető tisztségviselőnek létezik büntetőjogilag releváns speciális jogi kötelezettsége. A mulasztás fennállásához szükséges egyéb feltételek realizálódása esetén tehát *kizárólag* magánjogi norma megsértése miatt terheli büntetőjogi felelősség a kötelezett személyt,⁴¹ azaz a büntetőjog a büntethetőséghez a jogellenességet – *Losonczy* szavaival élve – „*egy idegen jogterület parancsoló (tehát nem valamely büntetőjogi tiltó) normájának megsértéséből származtatja*”.⁴²

E más jogági normák, tevési kötelezettségeket deklaráló szabályok büntetőjogi felelősséget megalapozó jellegének létjogosultsága álláspontom szerint korántsem olyan egyértelmű, hogy azt axiómaként kezelhessük, felveti a *nullum crimen sine lege scripta* alapelv sérelmének problémáját.⁴³ A *nullum crimen sine lege* alapelv *scripta* részkövetelménye, illetve tilalma alapján tilos a büntethetőséget alapító és a büntetőjogi szankciót megalapozó, illetve azt szigorító szokásjog, bírói jog.⁴⁴ Így abban az esetben, ha meghatározott magatartást az írott büntetőtörvény nem tartalmaz, nem rendel büntetni, úgy az bírói jog útján, értelmezési analógia alapján nem vonható a büntetendőség körébe.

Tekintettel arra, hogy mind a mulasztás, mind a speciális jogi kötelezettségek dogmatikai problematikájának teljes körű vizsgálata meghaladná jelen tanulmány tartalmi kereteit, a probléma elemzésére kizárólag annyiban vállalkozom, amennyiben a speciális vezetői felelősségi alakzat elkövetési magatartásának rendszerbe foglalása okán elengedhetetlen. Emellett az említett alapelv sérelmének igazolása vagy cáfolata a speciális felelősségi alakzatnak a mulasztásos bűnsegéllyel fennálló kapcsolata tekintetében is determináló jelentőségű előkérdés.

A hazai tankönyvirodalom tipikusan nem törekszik arra, hogy a speciális jogi kötelezettség mint büntetőjogi kategória létalapja mellett érveljen, deklarálja csupán azok felelősségkonstruáló hatását, valamint felsorolja a tipikus esetköröket. A Csemegi-kódex (1878:5. tc) *Löw Tobiás* által szerkesztett anyaggyűjteményében a következőket olvashatjuk a mulasztásos bűnsegély jogalapjának magyarázataként: „*bizonyos viszony folytán joggal lehet számítani azon tevékenységre, a melynek szándékos, bűnös célú elmulasztása mozdította elő a büntett elkövetését. A viszony a részességnél rendszerint hivatali vagy szolgálati, vagy szerződési jogviszonyra vezethető vissza*”.⁴⁵ *Erdősy Emil* a

³⁹ ERDŐSY 1987, 187. p.

⁴⁰ MEZŐLAKI ERIK: *A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet)*. In: Karsai, Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 604. p.; Vö. MISKOLCZI BARNA: *A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet)*. In: POLT Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. OPTEN Informatikai Kft. Budapest, 2016. 1348. p.

⁴¹ Vö. LOSONCZY 1936, 10. p.

⁴² LOSONCZY 1936, 6. p.

⁴³ Vö. LOSONCZY 1936, 4. p.; NAGY 2015, 618. p.

⁴⁴ NAGY 2014, 75–76. pp.

⁴⁵ LÖW TOBIÁS (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet*. Budapest, 1880., 476–477. pp.

mulasztásról írt 1987-es tanulmányában megkísérli absztraktnan megválaszolni a létalap kérdését, és arra a megállapításra jut, hogy a büntetőjogi felelősség voltaképpen az elkövetőnek a jogtárggyal való sajátos (tényleges és állandó) viszonyától függ.⁴⁶ A sokszínű speciális jogi kötelezettségek létjogosultságának közös ontológiai alapja tehát az, hogy a kötelezettet felelősség terheli mindazon jogtárgyak sértetlenségéért, amelyekkel „ebből a helyzetből adódóan kapcsolatba kerül”. Megállapítása szerint „a specifikus jogi kötelezést meghatározó szabályok rendelkezései és előírásai mondják ki azt, hogy a felelős személy a jogtárgy biztonsága érdekében milyen konkrét, aktív magatartás tanúsítására köteles.”⁴⁷ Ezeknek az aktivitásoknak a nem teljesítése jelenti a kötelezett személy büntetőjogi értelemben vett mulasztásának tartalmát.⁴⁸ Abban az esetben tehát, ha valakit mulasztás fennállásához szükséges speciális jogi kötelezettség terheli, megállapítható, hogy e személy viszonya az általa védendő, vagy az általa felügyelendő jogi tárgyhoz állandó, a jogtárgy védelmét célzó, aktív tevékenységben megnyilvánuló magatartás tanúsítására irányuló kötelezettség folyamatosan mindaddig fennáll, ameddig a speciális jogi kötelezettség tartalmát szolgáltató jogviszony meg nem szűnik. Erdősy álláspontja szerint tehát a más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősséget konstruáló hatásának oka az, hogy maga a kötelezett személy hozza létre azt az helyzetet, amelyben a „büntetőjogi védelemben részesített jogtárgyak keletkezése, fennmaradása, megváltozása és külső behatásoktól való megóvása az ő magatartásától függ”.⁴⁹ Hasonló következtetést vonhatunk le a létalap tekintetében Barna megállapításából, aki a mulasztás más jogági norma alapján való büntetendőségének bázisát a nemtevés társadalomra veszélyességében látja,⁵⁰ a materiális jogellenességi tartalmat pedig az adja, a nemtevést (büntető)jogellenessé (fogalmilag is mulasztássá) az teszi, hogy más jogág által meghatározott kötelezettséget nem teljesít a kötelezett. E megállapításokkal egyetértek annyiban, amennyiben a tevési kötelezettség fennállásának oka a jogi tárgy védelme az azt potenciálisan fenyegető veszélyektől, avagy a kötelezett által létrehozott és uralt veszélyforrás kordában tartása más jogi tárgyak védelme érdekében. A kötelezettség elmulasztása formálisan tehát minden esetben jogellenes.⁵¹ Nem ad választ azonban arra a kérdésre, hogy miképpen lesz legitim az, hogy a büntetőjog egy kizárólag más jogág által megfogalmazott kötelezettség alapján von felelősségre valakit. Ugyanis álláspontom szerint a formális jogellenesség ebben az esetben kizárólag a más jogági norma megsértésében áll, még akkor is, ha a bekövetkező (büntetőjogilag releváns) eredmény, káros következmény a magatartás kifejtésével elkerülhető, megakadályozható lett volna, azaz álláspontom szerint a jogellenesség (normatív tartalom) formálisan is csak magánjogi. Losonczy részletesen elemzi a speciális jogi kötelezettségek büntetőjogi felelősséget megalapozó létének indokait és arra a megállapításra jut, hogy „a teljes büntetőjogi tényálladék hiányát azzal igyekeznek pótolni, hogy ha nem is büntetőjogi, de legalább egyáltalában jogi köteleesség megsértéséből származtatják a jogellenességet”.⁵² E meg-

⁴⁶ ERDŐSY 1987, 185. p.; 188. p.

⁴⁷ ERDŐSY 1987, 187. p.

⁴⁸ ERDŐSY 1987, 187. p.

⁴⁹ ERDŐSY 1987, 188. p.

⁵⁰ BARNA 1955, 759. p.

⁵¹ Vö. LOSONCZY 1936, 10. p.

⁵² LOSONCZY 1936, 7. p.

állapítása álláspontom szerint a nullum crimen-elv sérelme mellett áll, ugyanis azt deklarálja, hogy a felelősség ilyen kötelezettségekre alapozása kizárólag a nagyobb jogsértés elkerülését szolgálja, azt azonban nem küszöböli ki.⁵³

A nullum crimen, nulla poena sine lege elv értelmében a megvalósított tényállás, a megsértett norma büntetőjogi kell, hogy legyen.⁵⁴ Álláspontom szerint tekintettel arra, hogy az elkövetési magatartás szükségképpen tényállási elem, úgy abban az esetben, ha az nincsen a Btk.-ban kifejezetten megfogalmazva, annak formáját és materiáját is kizárólag más jogági norma szolgáltatja, a bekövetkező eredményért büntetőjogi felelősség nem állapítható meg, tényállásszerűség hiánya okán.⁵⁵ *Angyal* találóan ragadja meg a büntetőjog körében a nullum crimen elv által felállított tilalmak indokát: „*Ha a törvény hallgat, mindenkor negatív jogszabályt ad kézre, azaz jogi értékelésének eredményeként azt a jogi hatályú kijelentést teszi, hogy a kérdéses cselekmény – bármennyire tűnjék is az fel a magánügyén vagy akár a bíró szemében büntetést érdemlőnek – nem vonható büntetés alá.*”⁵⁶ Így a „büntetőnorma hallgatása” sohasem lehet olyan joghézag, amelynek kitöltésére, kiterjesztett értelmezésre jogalkalmazó jogosult, ugyanis azzal a büntetlenség implicit jogalkotói értékítéletének mondana ellent.⁵⁷

A bűnsegély diszpozíciószerű cselekmény, a diszpozíció elkövetési magatartása a segítségnyújtás, amely mind tevással, mind pedig mulasztással realizálható. Az elkövetési magatartás nullum crimen-elv tükrében történő értelmezése vonatkozásában a nyitott törvényi tényállás mulasztásos változatával kapcsolatos megállapítások és dilemmák azonosak, ugyanis a mulasztással történő segítségnyújtás normatív alapját – bűnsegédi jellegű magatartás sui generis büntetendősége hiányában⁵⁸ – más jogági norma szolgáltatja.

Fontos említést tenni arról, hogy a nyitott törvényi tényállású bűncselekmények mulasztásos változata és a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat kollíziója sajátos, elemzésre érdemes probléma.⁵⁹ Azáltal ugyanis, hogy a tettesség-részesség az uralkodó

⁵³ Fontos megjegyezni, hogy *Losonczy* idézett tanulmányában a mulasztás büntetendősége mellett természetjogi talajon érvel, így a nullum crimen elv sérelmének kiküszöbölését abban látja, hogy egyáltalán nem szükséges más jogterületről mintegy „szubszidiárius jogellenességet” méríteni (*LOSONCZY* 1936, 10. p.), hanem a mulasztás kérdéses esetben való büntetendőségét pusztán a büntetőjogból, annak céljából kellene levezetni, ugyanis álláspontja szerint a túlzott normapozitívista, grammatikai értelmezés a természetjognak ellentmond, és az sem a büntetőjog céljának, sem a jogalkotó szándékának nem felel meg (*LOSONCZY* 1936, 20. p.). Elismeri ugyan, hogy a mulasztás törvényi tényállásba értelmezése az individuum szempontjából az „analogia in peius” kérdését felveti (*LOSONCZY* 1936, 21. p.), ám annak sérelmét nem látja megállapíthatónak, ugyanis az univerzalizmus jegyében a kiforrott, mulasztást büntetendőnek tartó joggyakorlat álláspontját véli helyesnek és követendőnek, hiszen az idegen norma által támasztott kötelezettség megkövetelése csupán azt a célt szolgálja, hogy „*az egyén büntetlen cselekvési, illetve mulasztási lehetőségeinek kétségtelenül a köz hátrányára, minél tágabb érvényesülési teret biztosítson*” (*LOSONCZY* 1936, 15. p.). *Losonczy* érvelése álláspontom szerint a nullum crimen elv szigorú értelmezése tükrében jelen jogi helyzetben aggályos, a speciális jogi kötelezettségek hiányában való felelősséggenerálás éppoly aggályos, és a problémát nem oldja meg.

⁵⁴ *LOSONCZY* 1936, 8. p.

⁵⁵ *Vö. ANGYAL* 1942, 4. p.

⁵⁶ *ANGYAL* 1942, 4–5. p.

⁵⁷ *ANGYAL* 1942, 12. p.

⁵⁸ *Vö. LOSONCZY* 1966, 276. p.

⁵⁹ *Vö. ROXIN, CLAUS: Geschäftsherrenhaftung für Personengefahren.* In: Fahl, Christian/Müller Eckhardt/Satzger, Helmut/Swoboda, Sabine (szerk.): Ein menschengerechtes Strafrecht als Lebensaufgabe. Festschrift für Werner Beulke zum 70. Geburtstag. C. F. Müller. Heidelberg, 2015. 239–256. 241. p.

hazai dogmatikai álláspont szerint egymástól a törvényi tényálláshoz való viszonyuk alapján határozható el, adott esetben az elkövetői alakzat megállapítása szinte lehetetlen. A nyitott törvényi tényállású deliktumok elkövetési magatartását nem fogalmazza meg ugyanis a jogalkotó, így még adott esetben annak megállapítása sem egyszerű feladat, hogy az eredményhez vezető aktív magatartás a törvényi tényállás keretein belül helyezkedik-e el (és tettesi magatartás), avagy azon kívül (így részesi magatartás). E probléma fokozottan jelenik meg dogmatikai síkon a mulasztásos változat realizálása esetén, ugyanis annak megállapítása, hogy a speciális jogi kötelezettség elmulasztása vezetett-e az eredmény bekövetkezéséhez, vagy ahhoz pusztán segítséget nyújtott az elkövető, szinte lehetetlen. A probléma elemzése a tanulmány tartalmi kereteit meghaladja. Emellett e kollízió ezen a helyen azért nem bír relevanciával, mert a tanulmányban vizsgált speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó alapbűncselekmények, azaz az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás nem nyitott törvényi tényállású deliktumok, így azok vonatkozásában a bűncselekmény elkövetésének megakadályozására kötelező norma elmulasztása vitathatatlanul legfeljebb részesi magatartás lehet.

Mindezek alapján az a hipotézisem, miszerint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség rendszerbeli helye kettős, viszonylagos, és csupán abban az esetben igaz, ha elfogadjuk a vizsgált speciális jogi kötelezettségek – és egyébként a speciális jogi kötelezettségek – dogmatikai létjogosultságát. Álláspontom azonban hipotézisemnek megfelelően az, hogy a büntetőjogi felelősség speciális jogi kötelezettségekre való alapozása sérti a törvényesség elvét, és így a más jogági kötelezettséget sértő magatartás büntetlenül hagyása a törvényes. A törvényesség elvére való hivatkozásom kizárólag arra a tényre kívánja felhívni a figyelmet, hogy a speciális jogi kötelezettségek körének valamiféle büntetőjogi normára alapozása, azaz *jogalkotói* lépés e tekintetben elengedhetetlen abban az esetben, ha a büntetőjog konzekvensen kíván a törvényesség talaján állni.⁶⁰ Nem vitatom azonban mindazon megállapítást, amelyet az idézett szerzők a büntetőjogi felelősségnek a más jogági kötelezettségekre alapozása kérdésében tesznek, ontológiaiilag tagadhatatlan annak létjogosultsága. Az ontológiai létjogosultság, *Losonczy* érvelésére hivatkozva a speciális jogi kötelezettség létének természetjogi alapon történő indokolása nem eliminálja azonban a nullum crimen elvnek való megfelelés követelményét, az nem *erősebb*, mint a törvényesség elve. Álláspontom szerint dogmatikailag tehát az lenne helyes, ha a jogalkotó *expressis verbis* kifejezésre juttatná a vizsgált kötelezettségek büntetőjogi felelősséget megalapozó hatását, illetve annak feltételeit.⁶¹ Így a felelősség fennállásának tartalmi indoka immáron nem vetné fel a büntetőjogi felelősség meg nem engedett kiterjesztésének kérdését, hanem a magatartás formális büntető(jogellenességének) legitím materiális igazolását adná. Mindennek megfelelően, álláspontom szerint a vezető tisztségviselőt terhelő más jog-

⁶⁰ Fontos megjegyezni, hogy a mulasztás büntetendőségének problematikája mint előkérdés éppúgy vitatott, mint a speciális jogi kötelezettségre történő felelősségalapítás kérdése, ugyanis *expressis verbis* normatív szabályozás hiányában a nullum crimen elv sérelmének vizsgálata indokolt, ám jelen dolgozat tartalmi kereteit az meghaladja. (Lásd: NAGY 2015, 616–619. pp.)

⁶¹ A svájci Btk. 11. cikke a törvényesség elvének való megfelelés jegyében exemplifikatív jelleggel a rendelkezik a mulasztás normatív alapjaként elismert speciális jogi kötelezettségek köréről (törvény, szerződés, önkéntesen vállalt veszélyközösség, vagy veszély létesítése). (NAGY 2015, 618. p.) A szabályozási törekvés üdvözlendő és követendő, ám a példálózó jelleg teret enged az analógiának, amely szintén a törvényesség elvét sérti.

ági normák csoportosítása, vizsgálata az egymástól, valamint a mulasztásos bűnsegélytől való elhatárolása, továbbá az elkövetési magatartás minél pontosabb fogalmi meghatározás okán indokolt, azzal, hogy a magatartás formális jogellenessége, a mulasztás normatív alapja tekintetében jogalkotói lépést tartok szükségesnek. A következő cím alatt a vezető tisztségviselőt terhelő más jogági – tipikusan magánjogi, – az elhatárolás szempontjából releváns jogi kötelezettségeket vázoló fel.

2. A vezető tisztségviselőt terhelő más jogági kötelezettségek releváns csoportjai

Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, melyek lehetnek azok a kötelezettségek, amelyek a speciális felelősségi alakzat alapján terhelik a vezető tisztségviselőt, álláspontom szerint meg kell kísérelni megfogalmazni az őt terhelő magánjogi kötelezettségek absztrakt körét, ugyanis ezáltal megállapítható az is, mely kötelezettségek elmulasztásáért *nem* vonható felelősségre a vizsgált tényállások alapján, mely magatartások nem lesznek tényállásszerűek. Ugyanis a jogalkotó azzal, hogy azt mondja: a felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása büntetendő, egyúttal azt is kifejezi implicite, hogy e magatartásokon kívül eső kötelezettség elmulasztása *büntetőjogi felelősséget a speciális felelősségi alakzat alapján nem vonhat maga után*.⁶²

A mulasztással foglalkozó hazai szakirodalom körében Erdősy a speciális jogi kötelezettségek normatív alapjának vizsgálata során a német jogirodalmat alapul véve gondozási jótállásról (Obhutgarantie), valamint biztonsági jótállásról (Sicherungsgarantie) értekezik. A gondozási jótállás más jogágak által szabályozott olyan kötelezettség, amelynek folytán a jótálló köteles megóvni bizonyos személyeket az őket fenyegető veszélyektől. Ezzel szemben a biztonsági jótállás kategóriájába tartozó kötelezettségek alapján a jótálló köteles arra, hogy meghatározott veszélyforrásokat oly módon tartson ellenőrzése alatt, hogy azok mások életét, testi épségét, vagyonát ne károsítsák.⁶³

A német szakirodalom különféle szempontok alapján pontosítja a másért való felelősség mint speciális jogi kötelezettségeken (Garantenstellungen) belüli szűkebb halmaz esetköreit, tipikusan két csoportra bontva azokat: Beschützergarantenstellung (*védelmi jótállási pozíció*), valamint Überwachungsgarantenstellung (*felügyeleti jótállási pozíció*).⁶⁴ A vezető tisztségviselőt terhelő azon kötelezettségek körét, amelyek a más által elkövetett bűncselekmények megakadályozásához szükségesek tipikusan a *felügyeleti jótállási pozíciók* körében kell megfogalmazni. Ugyanis – ahogyan Nagy Ferenc megfogalmazza – „a felügyelő garantálók azok a személyek, akikhez meghatározott veszélyforrásokért való felelősségük alapján biztosítási/biztonsági kötelezettségek tartoznak”.⁶⁵ Olyan kötelezettségeket kell keresnünk és kategorizálnunk tehát, amelyek teljesítése alkalmas arra, hogy a vezető tisztségviselő felügyeleti, hatalmi körébe tartozó személyek büntetőjogilag releváns magatartásait, a szervezeten belüli jogsértéseket megakadályoz-

⁶² Vö. ANGYAL 1942, 5. p.

⁶³ ERDŐSY 1987, 186. p.

⁶⁴ Vö. NAGY 2015, 618. p.

⁶⁵ NAGY 2015, 618. p.

zák, eliminálják.⁶⁶ Az embert ugyanis a szervezetben uralkodó munkamegosztáson alapuló együttműködés feltétele okán rizikófaktornak kell tekinteni, és a vezető tisztségviselő köteles arra, hogy a speciális személyi veszélyekkel, amelyek tipikusan a munkavállalók foglalkoztatásából erednek, szembeszálljon.⁶⁷ A német joggyakorlat 2009 óta ismeri el és definiálja a vezető tisztségviselő büntetőjogi relevanciával bíró speciális jogi kötelezettségét, az ún. *Geschäftsherrenhaftung* intézményét, amely rendszertanilag az felügyeleti jótállási pozíciók körbe tartozik. A vezetői felelősséget mint a mulasztás normatív alapjaként nevesített speciális jogi kötelezettséget az ún. Berliner Stadtreinigung-ügy kapcsán fogalmazta meg a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság [*Bundesgerichtshof (BGH)*]. Az alapul fekvő eset lényege a következő:

A vádlott a berlini utcatakarító cég jogi osztályának vezetője, majd 2000-től a belső ellenőrzési szerv tagja volt, e körben tipikus felügyeleti-ellenőrzési feladatok ellátására volt köteles. A cég egyaránt foglalkozott magántulajdonba, illetve városi tulajdonba tartozó utcacérek takarításával. A munka elvégzéséért fizetendő díj a cég által időszakosan került kiszabása, mégpedig úgy, hogy az érintett magánszemélyek a hozzájuk tartozó területeken végzett munkáért járó díjazás 75%-át voltak kötelesek fizetni, míg a maradék 25%-ot Berlin tartományi önkormányzatát terhelte. Azon területek takarításáért járó díjat, ahol magánszemély nem volt fizetésre kötelezhető, teljes terjedelemben a tartományi önkormányzat állta. Az 1999/2000 periódusra történő díjszabás megállapítása során – mely díjszabást végző projektsoport vezetője a vádlott volt – egy hiba folytán a magánszemélyek által fizetendő 75%-ba beszámításra kerültek azon területek is, melyeken történt munkavégzés finanszírozására ők nem voltak kötelezhetőek. A hibát felismerték, és a következő számítási periódusra azt korrigálni kívánták, azonban a korrekcióra a projektsoport egy – később szintén eljárás alá vont – tagjának (G) utasítására nem került sor. Habár a vádlott már nem volt e projektsoport tagja, tudomást szerzett G fenti cselekményéről. Mint a belső ellenőrzési szerv erre kötelezett tagja, azonban esetenként mégis részt vett a projektsoport ülésein, azokról törvényességi-felügyeleti jegyzőkönyvet készített, azonban a hibás, megemelt díjszabás végül elfogadásra került. A fizetendő összeg összesen 23 millió euróval volt több, mint amennyinek lennie kellett volna, és ezen összeg nagy része befizetésre is került. Habár a vádlottnak tudomása volt az elkövetett csalásról, és lehetősége és kötelezettsége lett volna arra, hogy azt akár a közvetlen felettesének, akár a belső ellenőrzési szervezetrendszer egy másik tagjának jelentse, azt mégsem tette meg, így a bíróság álláspontja szerint a fenti csalás elkövetéséhez mint mulasztásos bűnsegéd járult hozzá. A BGH érvelése szerint a vádlottat mint a jogi osztály, valamint a belső ellenőrzési szerv tagját speciális jogi kötelezettség terhelte a bűncselekmény megakadályozására nézve. (*BGH 5 StR 394/08. v. 17.7.2009, BGHSt 54, 44 ff.*)⁶⁸

⁶⁶ Vö. SÁNTHA FERENC: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a gazdasági vezetők speciális büntetőjogi felelőssége*. In: Farkas Ákos (szerk.): *Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében*. KJK-Kerszöv. Budapest, 2005. 282. p.

⁶⁷ MASCHKE 1997, 26. p.

⁶⁸ Ismerteti: GROPP, WALTER: *Unternehmen „Klinikum“*. *Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit für Schäden bei chronischer Unterbesetzung*. In: Hecker, Bernd et. al. (szerk.): *Strafrecht als ultima ratio*. Gießener Gedächtnisschrift für Günter Heine. Mohr Siebeck. Tübingen, 2016. 147. p; STOFFERS, F. KRISTIAN: *Garantpflichten des Innenrevisionsleiters einer öffentlich-rechtlichen Anstalt – Überhöhte Straßenreinigungsentgelte*. *Neue Juristische Wochenschrift* 43/2009. 3173-3177. 3173. p.

Habár a joggyakorlat elismeri a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségét mint a mulasztás normatív alapját, fontos megjegyezni, hogy a szakirodalomban éppúgy számos ellenérv is található,⁶⁹ mint a BGH döntését generális kötelezettségként elismerő argumentáció. A témaspecifikus német szakirodalomnak a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségét generálisan elismerő része alapvetően a kötelezettség fennállását a vezető tisztségviselő általános utasításadási jogára alapozza, a vezetőnek arra a tényleges és jogi helyzetére, hogy a szervezeten belül történő eseményeket befolyásolni képes.

2. 1. Szervezeti relevancia mint szükítő tényező (Betriebsbezogenheit)

Annak megállapítását követően, hogy a vezető tisztségviselő vonatkozásában a speciális jogi kötelezettségeknek kizárólag azon csoportja vizsgálendő, amely során a kötelezett valamilyen veszélyforrás uralására köteles, leszűkül ugyan a potenciális kötelezettségek köre, azonban fontos megállapítani, hogy e halmazon belül sem minden kötelezettség bír relevanciával. A mulasztásos bűnsegéllyel kapcsolatos magyar gyakorlat hiánya, ám létjogosultságának ontológiai elismerése alapot ad arra, hogy e helyen a releváns német joggyakorlat determináló jelentőségű megállapításainak helyt adjak. A német BGH gyakorlatában általánosan elismert és alkalmazott ugyanis a mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján történő vezetői felelősség megállapítása a szervezeten belül más által elkövetett bűncselekmények kapcsán. A BGH 2011-ben olyan döntést hozott, amelyben a vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek, valamint felelősségének terjedelmét ésszerű módon korlátozta.

Az obiter dicta jellegű BGH döntés alapját képező történeti tényállás a következő:

A II., III, és IV rendű vádlottak egy városi építőipari társaság alkalmazottai voltak. Munkaidejük alatt többször zaklatták, majd pedig fizikailag is bántalmazták a másik munkacsoporthoz tartozó sértettet. Az I. rendű vádlott – a másik három vádlott munkavezetője – a támadások során jelen volt, a cselekmények véghezvitelében azonban nem vett részt. Az elsőfokú bíróság a II., III., valamint IV. rendű vádlottak büntetőjogi felelősségét súlyos testi sértés és kényszerítés elkövetése miatt megállapította, az I. rendű vádlottat azonban felmentette azzal indokolva, hogy részéről a mulasztásos bűnsegély megállapításához szükséges speciális jogi kötelezettség fennállása nem állapítható meg. (BGH, Urt. v. 20.10.2011 – 4 StR 71/11)⁷⁰

Habár a BGH egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy az I. rendű vádlott tekintetében speciális jogi kötelezettség nem állt fenn, alapul szolgáló döntésében mégis részletesen vizsgálta e kötelezettség tartalmát, valamint terjedelmét. A BGH megfogalmazta, hogy a speciális jogi kötelezettség csak és kizárólag a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények (*ún. betriebsbezogene Straftaten*) megakadályozására nézve áll fenn, így e kötelezettség nem vonatkozik azokra a cselekményekre, amelyeket az alkalmazott pusztán az általa végzett (munkavégzéssel összefüggő, gazdasági) tevékenység adta alkalom, lehetőség kapcsán a gazdálkodó szervezetben követett el. A gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények pe-

⁶⁹ ROXIN 2015, 239–240. pp.

⁷⁰ Lásd: WAGNER, MARKUS: *Entscheidungsbesprechung zur strafrechtlichen Vorgesetztenverantwortlichkeit für innerbetriebliche Straftaten zwischen Mitarbeitern*. Zeitschrift für das Juristische Studium 5/2012. 704. p.

dig azok a cselekmények, amelyek kapcsolatban állnak az elkövető gazdálkodási tevékenységével vagy a gazdálkodó szervezet működésének jellegével,⁷¹ amely cselekmény által előidézett veszély a szervezet tevékenységével belső összefüggésben (*inneren Zusammenhang*) áll.⁷² A BGH felelősséget szűkítő döntésének általános indoka a szervezeten belüli hierachikus jogviszony jellegzetességére vezethető vissza, szembeállítva azt a katonai szervezetek alá-fölérendeltségi viszonyával. A szervezet vezetőjének befolyása ugyanis kizárólag a szervezeten belüli, azzal összefüggő eseményekre, a szervezet dolgozóinak a szervezettel összefüggő tevékenységére terjedhet ki, ennél tovább azonban aligha.⁷³ Így tehát a vezető tisztségviselő mulasztásért fennálló büntetőjogi felelősségét nem alapozhatja meg bármely, az alkalmazottak által elkövetett bűncselekmény,⁷⁴ tehát felelőssége nem általános és nem korlátlan. A korlát abszolút indokolt, és valójában a harmadik személy veszélyforrásként történő definiálása implicite magába is foglalja azt (annak mintegy legitimációs bázisa),⁷⁵ hiszen a kötelezett személy befolyási játéktétere, hatóköre csak az ilyen cselekmények felügyeletére és ellenőrzésére terjed ki. A büntetőjogi felelősséget indokolatlan mértékben, meg nem engedett módon szélesítené ki e korlátozás hiánya. Az, hogy a Betriebsbezogenheit mit is jelent valójában, esetről esetre és minden gazdálkodó szervezet tekintetében külön-külön kell vizsgálni. A fent említett eset kapcsán a munkavezetőnek nem állt fenn speciális jogi kötelezettsége a testi sértés megakadályozására nézve, hiszen nem állapítható meg egy belső viszony a munkavállaló munkaszerződésbe foglalt kötelezettségeivel kapcsolatban,⁷⁶ továbbá e cselekmény önmagában véve nem realizál egy olyan veszélyt sem, amely speciálisan a gazdálkodó szervezet tevékenységéhez tapad.⁷⁷ Kétségtelen, hogy a cselekmény elkövetésére munkaidő alatt került sor és az elkövetés területiális körülményei is a munkavezetés tényéből eredtek, azonban a cselekmény ettől még nem lesz a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggőnek minősíthető. Így kötelezettség hiányában az I. rendű vádlott pusztai nemtevése mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzatban büntetőjogi felelősséget nem alapoz meg.

⁷¹ „(...) eine Tat betriebsbezogen, wenn sie einen inneren Zusammenhang mit der betrieblichen Tätigkeit des Begehungstäters oder mit der Art des Betriebs aufweist.” BGH, Urt. v. 20. 10. 2011 – 4 StR 71/11, Rn. 13. (In: WAGNER 2012, 705. p.)

⁷² BÜLTE, JENS: *Die Beschränkung der strafrechtlichen Geschäftsherrenhaftung auf die Verhinderung betriebsbezogene Straftaten. Zugleich eine Besprechung von BGH, Urt. v. 20. 10. 2011- 4 StR 71/11.* Neue Zeitschrift für Wirtschafts-, Steuer- und Unternehmensstrafrecht 5/2012. 176–184. 178. p.

⁷³ A német joggyakorlatban egy-egy eseti döntésben korábban is megjelent már a 2011-ben általános érvényre megfogalmazott szervezeti relevancia követelmény. Így a karlsruhe-i Oberlandesgericht 1971-es döntésében egy munkavállaló által elkövetett lopás kapcsán megfogalmazta, hogy e bűncselekmény elkövetésének megakadályozása elmulasztásáért a szervezet eljáróját csak akkor terheli felelősség, ha a vezető és a sérelemmel fenyegetett jogi tárgy között különös belső kapcsolat áll fenn, így a jogi tárgyat az általános forgalmi szokások alapján a vezető óvni köteles. (BÜLTE 2012, 177. p.) Habár az OLG megállapítását nem a támadó kordában tartásának oldaláról vezette le, az a Betriebsbezogenheit követelmény megfogalmazása szempontjából előremutató.

⁷⁴ Vö. MASCHKE 199, 63. p.; GEISMAR, ANNE-GWENDOLIN: *Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Eine Untersuchung zu § 130 OWiG unter Berücksichtigung des Kartellordnungswidrigkeitenrechts.* Nomos Universitätschriften. Baden-Baden, 2012. 15. p.

⁷⁵ BÜLTE 2012, 177. p.

⁷⁶ Természetesen az eset megítélését módosíthatná, ha a munkaszerződés alapján ilyen belső viszony megállapítható lenne.

⁷⁷ BÜLTE 2012, 177. p.; WAGNER 2012, 706. p.

Mindezek alapján, a BGH tartalmi-terjedelmi korlátozásával egyetértve releváns speciális jogi kötelezettségnek azokat a magánjogi normákon alapuló kötelezettségeket tekintem, amelyek in abstracto alkalmasak arra, hogy megakadályozzák azt, hogy gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a szervezet *javára, illetve annak érdekében* (büntetőjogilag is releváns) olyan normasértést kövessen el, amely az *adott szervezet tevékenységéhez kapcsolódó tipikus veszélyt realizál*. Azaz kizárólag azok, a vezető tisztségviselőt egyébként széles körben terhelő kötelezettségek lesznek egyáltalán relevánsak, amelyek az adott szervezet tevékenysége alapján jelentőséggel bíró bűncselekmények megakadályozásához szükségesek. Ekkor tekinthető a kötelezettségszegés, illetve a tag, vagy dolgozó általi normasértés relevánsnak.⁷⁸

A Betriebsbezogenheit követelmény voltaképpen tehát nem csak a tettesi alapcselekménnyel, hanem magával a kötelezettséggel szemben támasztott implicit kritérium is. A tettesi alapcselekménynek mindezek alapján olyannak kell lennie, illetve de facto úgy kell megtörténnie, ahogyan az adott szervezeti közeg mint jellegadó ismérv hipotetikus elvonásával nem valósulhatott volna meg (*szoros értelemben vett betriebsbezogene bűncselekmények*).⁷⁹ Bülte interpretációja alapján azok az általános veszélyek tehát, amelyek minden szervezetből mintegy szükségképpen fenyegetést jelentenek azon oknál fogva, hogy egy olyan szociális kényszerközösségről van szó, ahol a tipikus súrlódási pontok elkerülhetetlenek, nem tekinthetők az adott szervezet jellegzetességének, így azok nem hordozzák a Betriebsbezogenheit ismérvet.⁸⁰ Ám amennyiben ezek a cselekmények *betriebsbezogene kötelezettség* megsértéséből erednek, úgy a szervezeti relevancia adott (*tág értelemben vett betriebsbezogene bűncselekmények*).⁸¹ E szűkítést azért fontos megtenni e helyen, mert a speciális vezetői felelősségi alakzattal szemben a mulasztásos bűnszegély részesi kategória főszabály szerint bármely különös részi bűncselekmény vonatkozásában relevanciával bírhat, így szükséges kimondani, hogy a veszélyforrás uralására nem parttalan, a kötelezettet nem terheli korlátlanul felelősség.

2. 2. Releváns magánjogi kötelezettségek esetkörei

Tekintettel arra, hogy sem a magyar büntetőjogi szakirodalom, sem a recens joggyakorlat (annak hiánya okán) nem orientál a tekintetben, hogy mit kellene a releváns bűncselekmény elkövetésének megakadályozására alkalmas felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek tekinteni, a vizsgálatot a német szakirodalom elemzésével kezdem. Maschke álláspontja szerint a jogbiztonságot sértő taxáció felállításának megkísérlése helyett a jogtudomány feladata az, hogy olyan kritériumokat dolgozzon ki, amelyek a joggyakorlat számára alkalmazható módon precizizálják a kötelezettség tartalmát.⁸² A német szabálysértési törvény [*Ordnungswidrigkeitengesetz (OWiG)*] a 130. §-a a magyar speciális vezetői felelősségi tényállásokkal tartalmilag megegyező szabálysértési tényállást tartalmaz. Habár a német jogirodalom a rokontényállás elkövetési magatartá-

⁷⁸ GULA JÓZSEF: A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet). In: Görgényi Ilona et. al: *Magyar büntetőjog. Különös rész*. Complex. Budapest, 2013. 613. p.

⁷⁹ BÜLTE 2012, 177. p.

⁸⁰ BÜLTE 2012, 178. p.

⁸¹ BÜLTE 2012, 179. p.

⁸² MASCHKE 1997, 39. p.

sa (*Aufsichtspflichtverletzung*) vonatkozásában ugyancsak a pontos meghatározhatóság problémájával áll szemben, mégis olyan kiterjedt joggyakorlattal rendelkezik, amely alapján ex post facto következtetéseket tud levonni konkrét esetek kapcsán arra nézve, hogy milyen tényleges kötelezettségek elmulasztása lehet potenciális elkövetési magatartás, így mára már eleget tesz a jogtudomány által támasztott kívánalomnak. A német szakirodalom a tevési kötelezettség tartalmának vizsgálata vonatkozásában álláspontom szerint összehasonlításra alkalmas. Az segítséget nyújthat a magyar tényállások elkövetési magatartásának értelmezése terén, hiszen az elkövetési magatartás absztrakt megfogalmazása a testvértényállásával azonos, emellett azonban a felvázolt esetsoportok megjelenítése alkalmas kritikai alapul is szolgál a tekintetben, vajon azok közül ténylegesen melyekre indokolt a magyar joggyakorlat figyelmét irányítani.

A továbbiakban csoportosítva ismertetem azokat az absztrakt kötelezettségeket, amelyek a német joggyakorlat alapján a speciális felelősségi norma elkövetési magatartásaként relevanciával bírnak. Az egyes esetköröket azonban az elemzés tárgyát képező magyar tényállások tükrében vizsgálom, és már e helyen törekszem annak megállapítására, hogy az adott magatartás kizárólag a mulasztásos bűnsegély elkövetési alakzat, avagy a speciális vezetői felelősségi alakzat alapján is relevanciával bír-e.

A) Culpa in eligendo

Geismar a német joggyakorlatból megismert jogesetek alapján esetsoportokat hoz létre, és kíván mintegy didaktikai mankót nyújtani a joggyakorlat számára. *Geismar* az *Aufsichtspflichtverletzung* körébe tartozónak tekinti mindenekelőtt a munkavállaló alkalmazását,⁸³ azaz álláspontja szerint a kötelezettség tartalmát képezi már a betöltendő állásra a megfelelő személy kiválasztása, ugyanis az elvégzendő feladatnak és a kiválasztott személy kompetenciáinak találkozni kell.⁸⁴ Amennyiben a munkáltató eleve olyan személlyel létesít munkaviszonyt (avagy a szervezet képviselője tagsági jogviszonyt), aki már a jogviszony keletkezése pillanatában alkalmatlan a munka elvégzésére, és majdan az itt megjelenő alkalmatlansága implicite magában foglalja annak a veszélyét, hogy e személy releváns alaphűncselekményt követ el, úgy a munkavállaló kiválasztására vonatkozó kötelezettség teljesítése alkalmas elkövetési magatartás lesz.⁸⁵ Láthatjuk, hogy *Geismar*, illetve a német joggyakorlat de facto legelső releváns tevési kötelezettségnek tekinti a culpa in eligendo esetét, azaz az alkalmazott kiválasztásáért való felelősség magánjogban ismert kategóriáját. Kérdés, hogy a speciális vezetői felelősségi tényállások tekintetében releváns kötelezettségnek kell-e tekintenünk az *eligendot*. Úgy vélem, hogy általánosságban a kérdésre nemleges választ kell adni. Az alkalmazott megfelelő kiválasztásáért való felelősség speciális vezetői felelősséget konstruáló hatását két érveléssel kívánom cáfolni. Első érvelésem a felelősségi forma magánjogi tartalmának vizsgálata. A culpa in eligendo a magánjogi szakirodalom szerint a megbízott, alkalmazott gondos kiválasztásáért, utasításokkal való ellátásáért, valamint felügyeletéért való felelősség. A culpa in eligendo felelősségi forma fogalmi elemekre

⁸³ Vö. HILGERS 2000, 29. p.

⁸⁴ Vö. ACHENBACH, HANS: *Handels Sanktionierung und Zurechnung unternehmensbezogenen im Überblick*. In: Achenbach, Hans – Ransiek, Andreas: *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht*. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. f. Müller. München. 2012. 3–5. 39. p.

⁸⁵ GEISMAR 2012, 73. p.

bontva a következőket takarja: culpa in eligendo, instruendo et inspiciendo, amely fogalmi körből az instruendo az utasításokkal való ellátás kötelezettségére, az inspiciendo pedig kizárólag a felügyeletre és ellenőrzésre vonatkozik. Így tehát kijelenthető, hogy amennyiben az eligendo, az instruendo, valamint az inspiciendo egymástól pontosan elhatárolható kötelezettségeket jelölnek, úgy azokat a büntetőjogi felelősséget megalapozó elkövetési magatartás tartalmát képező kötelezettség szempontjából nem lehet szinonim fogalmakként értelmezni, valamint főszabály szerint azok több-kevesebb viszonyban sem állnak egymással. Azaz úgy vélem, hogy a speciális felelősségi tényállásokban megfogalmazott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalmilag nem azonosítható a magánjogi culpa in eligendo felelősségi formával. Érvelésemet támasztja alá a speciális vezetői felelősségi tényállás német szabályozása is, amely egyúttal arra a kérdésre is választ ad, hogy a német joggyakorlat miért ismeri el elkövetési magatartásként a munkavállaló kiválasztásáért való felelősséget is. A német tényállás tartalmaz egy értelmező, gyakorlatilag egy kiterjesztő rendelkezést, amely kimondja, hogy „a szükséges felügyeleti kötelezettségek körébe tartozik a felügyelt személy megbízása, gondos kiválasztása, valamint ellenőrzése is.”⁸⁶ Tekintettel arra, hogy a felügyelt személy gondos kiválasztását mint felügyeleti kötelezettség alá értendő kötelezettséget az értelmező rendelkezés expressis verbis tartalmazza, álláspontom szerint az ab ovo nem, csupán a kiterjesztés okán értendő az elkövetési magatartás normatív alapját képező kötelezettség körébe. Így álláspontom szerint a culpa in eligendo legfeljebb mint a mulasztás normatív alapját képező speciális jogi kötelezettség lehet büntetőjogilag releváns.

B) Culpa in instruendo

A *Geismar*, valamint *Pietrek* által megfogalmazott második kötelezettség-halmaz, amelynek elmulasztását a speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából a német joggyakorlat relevánsnak tekinti, az a felügyelt személy utasításokkal való ellátása.⁸⁷ A magánjogi culpa in instruendo tartalmilag a munkavállaló kioktatásáért, felvilágosításáért, valamint utasításokkal való ellátásáért való felelősséget hordozza magában. Annak megállapítása, vajon az utasításokkal való ellátás a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség alá tartozik-e, nem egyszerű, ugyanis álláspontom szerint a hierarchikus viszonyrendszert megteremtő jogviszony létrejöttét követően az egyes vezető és beosztott relációjában megjelenő aktusok nehezen választhatók el egymástól vegytisztán. Amíg a jogviszonyt keletkeztető kiválasztás esetében nehezen vitatható, hogy ez a jogcselekmény sem felügyeletnek, sem ellenőrzésnek nem minősülhet, az utasítási jog gyakorlása esetén álláspontom szerint de facto e fogalmak összemosódnak, nem ritkán nehezen dönthető el, hogy mely mozzanat, tevés vagy mulasztás az, amely már a kriminalitás talaján vizsgálandó.

M. munkavállaló 2009 óta áll K. Kft. alkalmazásában mint pályázatíró, végzettsége jogász. E tevékenységét kiválóan ellátja, az általa eddig elkészített pályázatok 90 %-a kedvező elbírálásban részesült. V. vezető tisztségviselő 2017 nyarán azzal az utasítással látja el M.-t, hogy készítsen el egy, a szervezet számára nagyon fontos pályázatot, és ki-

⁸⁶ Satz 2 Abs 1 § 130 OWiG Zu den erforderlichen Aufsichtsmaßnahmen gehören auch die Bestellung, sorgfältige Auswahl und Überwachung von Aufsichtspersonen.

⁸⁷ GEISMAR 2012, 74. p.; PIETREK, ANNA CAROLIN: *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhabers aus Compliance-Pflichten. Schriftenreihe Compliance.* Verlag Dr. Kovac. 2012. 139. p.

hangsúlyozza, hogy ennek a pályázatnak *mindenképpen nyernie kell*, a pályázat elkészítése során ennek érdekében mindent tegyen meg. Mivel V másnap az éves szokásos nyaralására indul, így még ekkor ellátja aláírásával a pályázati adatlapot, hiszen egyébként csak a leadási határidő lejártát követően lenne erre lehetősége. A munkavállaló a pályázatban meghatározott feltételeknek maradéktalanul megfelelően elkészíti azt. Annak érdekében azonban, hogy a szervezet a pályázatot „mindenképpen megnyerje”, utánajár annak, hogy azt kik fogják elbírálni. Örömmel észleli, hogy volt jogász évfolyamtársa a bírálóbizottság befolyásos tagja, találkoztat beszél meg vele. A találkozó során nagyobb összeget nyújt át részére annak érdekében, hogy elintézzze a kft. által benyújtott pályázat kedvező elbírálását. A bírálóbizottság tagja a pénzt elfogadta, egyúttal ígéretet tett az elbírálás kedvező kimenetelére.

V. utasítással látja el M.-t, amely utasítás formálisan szabályszerű, kriminális tartalmat nem hordoz magában. Álláspontom szerint az utasítás nemhogy nem irányul bűncselekmény elkövetésére, annak szakszerűsége, illetve célszerűsége még magánjogi értelemben sem kérdőjelezhető meg. Ha az utasítást azonban mégsem tekintjük erkölcsileg színtelennek, vajon hogyan állapítható meg a vezető felelőssége a helytelen utasításért oly módon, hogy egyben ne kerüljön sor a felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztására? Úgy vélem, hogy a harmadik személy magatartásáért fennálló speciális jogi kötelezettség talaján ez az elhatárolás nem oldható meg megnyugtatóan. Abban az esetben azonban, ha a vezető tisztségviselő olyan utasítással látja el alkalmazottját, amely bűncselekmény elkövetésére irányuló felbujtásnak nem minősül, ám ex post facto megállapítható, hogy olyan felróható magatartásnak igen, amely hiányában a bűncselekmény elkövetésére nem került volna sor, úgy a speciális jogi kötelezettségek egy másik csoportja, az előzetes felróható magatartás alapján fennálló kötelezettség (Ingerenz) jöhet szóba, azonban e speciális jogi kötelezettség vizsgálata meghaladja a tanulmány tartalmi kereteit.

Ha módosítjuk a tényállást úgy, hogy a vezető tisztségviselő egyáltalán nem fejt ki aktív magatartást, de ha az alkalmazottját szakszerű és célszerű utasítással látta volna el, azaz a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, a fent ismertetett elhatárolási probléma továbbra is adott lesz. Hiszen immáron az *inspiciendo* mint a mulasztás normatív alapját képező magánjogi kötelezettség jelenik meg, viszont kérdéses, hogy az utasítással való ellátás egyáltalán leválasztható-e a felügyelet-ellenőrzés fogalmáról, vagy sem.

Függetlenül attól, hogy az említett magatartások álláspontom szerint már in abstracto is nehezen határolhatók el egymástól, e helyen szintén irányadónak tekintem a *culpa in eligendo* vonatkozásában tett megállapításokat. Így az *eligendo-instruendo-inspiciendo* hármashból kiindulva az utasítást fogalmilag nem tekintem sem felügyeletnek, sem ellenőrzésnek. Ha mégoly nehéz is a tényleges elválasztás, büntetőjogi szempontból elengedhetetlen, ugyanis a tiltó norma kiterjesztő értelmezése sérti a *nullum crimen elvet*. Ám a *nullum crimen elvet* az is sérti, ha in abstracto az elválasztás iránti dogmatikai igény adott, de facto az szinte lehetetlen. Mindemellett, ha az értelmezésben segítségül hívjuk a német tényállást, akkor szintén ugyanazt a megállapítást tehetjük, mint az *eligendo* esetében: az *instruendo* kizárólag a már idézett kiterjesztő rendelkezés okán minősül releváns kötelezettségszegésnek, ehhez hasonló értelmező rendelkezést pedig a magyar speciális felelősségi tényállások nem tartalmaznak.

C) Culpa in inspiciendo – Felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség

A magánjogi eligendo-instruendo-inspiciendo hármaskör közül a culpa in inspiciendo az a részeleme a vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek halmazának, amely a felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettségnek felel meg. Megállapítható, hogy az elkövetési magatartás kiragadása és sui generis büntetendősége a vezetőt egyébként terhelő magánjogi kötelezettségek köréhez képest a szubjektív oldal vizsgálata követelményének eliminálásával felelősséget kiterjesztő. A speciális jogi kötelezettség alapján fennálló mulasztásos bűncselekmény feltételeit gyengíti a jogalkotó ugyanis azzal, hogy nem követeli meg a más által elkövetett bűncselekményhez való segítségnyújtási szándék vizsgálatát, azaz a szubjektív oldalt e tekintetben kiiktatja. Objektív oldalon maradván szükséges azonban megfogalmazni, hogy a speciális jogi kötelezettségek normatív alapjával kapcsolatos aggályokra visszautalva üdvözlendő, hogy a jogalkotó a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértését sui generis bűncselekményként fogalmazta meg, azonban a járulékosra kiterjedő szándékosság eliminálása legalább olyan jelentős dogmatikai problémákat vet fel, mint a mulasztás normatív alapja meghatározásának kérdése.

A német szakirodalom szerint a felügyelet, illetve ellenőrzés fogalmi körébe tartozik de facto tipikusan a szűrőpróbaszerű ellenőrzés, a véletlenszerű vizsgálatok,⁸⁸ valamint a felügyeletet és ellenőrzést biztosító technikai intézkedések alkalmazása is.⁸⁹ Az ellenőrzési kötelezettség terjedelmét éppoly nehéz absztrakt módon megfogalmazni, ahogy a felügyeletnek sem adható egyetlen, annak tartalmát pontosan lefedő absztrakt definíció. Az ellenőrzési mechanizmusok kiépítésével kapcsolatban, a szervezeten belül munkát végző személyek vonatkozásában segítségül hívható azonban a munkajog, amely meghatározott elvek mentén behatárolni igyekszik azt, hogy meddig terjedhet a munkáltató ellenőrzési joga (kötelezettsége).⁹⁰ Így alapvető tételként megállapítható, hogy azok a felügyeleti-ellenőrzési intézkedések, amelyek valamilyen jogi tilalomba ütköznek, meg nem engedett beavatkozást jelentenek a munkavállaló privátszférájába, tilosak, ez pedig egyúttal azt is jelenti, hogy ilyen intézkedések foganatosítása a munkáltatótól akkor sem elvárható,⁹¹ ha egyébként megállapítható, hogy a tag vagy dolgozó által elkövetett bűncselekmény ezáltal megakadályozható lett volna.

A hazai témaspecifikus szakirodalom nem foglalkozik azzal a kérdéssel, vajon mit értünk pontosan a vizsgált tényállások vonatkozásában felügyeletnek, illetve ellenőrzésnek. Tipikusan megállapítják, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalmát jogszabály, szervezeti és működési szabályzatok, különböző munkaköri leírások határozzák meg, valamint a kialakult szakmai gyakorlat is determinálhatja azt,⁹² annak tartalma és terjedelme azonban minden esetben egyedileg vizsgálendő.⁹³ Ezek a források tartalmilag más és más kritériumokat írnak elő, a gazdálkodó szervezet típusától függő-

⁸⁸ MASCHKE 1997, 40. p.

⁸⁹ PIETREK 2012, 144. p.

⁹⁰ MOLNÁR ERZSÉBET: *A vállalkozáson belüli előnyozási eljárás interdiszciplináris kontextusban*. Jogtudományi Közlöny 2016/9. 458–468. 464–465. pp.

⁹¹ A felelősség ebben az esetben már a tényállásszerűség hiánya okán kizárt, ugyanis jogellenes intézkedés foganatosítása eleve nem lehet olyan felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma, amely a vezető tisztségviselőt valamely norma alapján terheli. Így tehát a foganatosításának hiánya a tényállás implicit jogszerűségi tartalma okán nem keletkeztet jogellenes állapotot.

⁹² MEZŐLAKI 2013, 604. p.

⁹³ GULA 2013, 613. p.; GEISMAR 2012, 71. p.

en már jogszabályi szinten is, szervezeti szabályok szintjén pedig azonos típusú szervezet esetén is más és más. Éppen ezért a konkrét kötelezettségek katalógusának elkészítése lehetetlen (és értelmetlen) feladat, az már in abstracto is nehéz,⁹⁴ emellett, mint láthattunk, a jogbiztonság elvét is sértené egy taxáció.⁹⁵ A kötelezettségek forrásának vizsgálata során elengedhetetlen szót ejteni a szervezeti szokás kötelezettségteremtő erejének kérdéséről. Vitathatatlan, hogy a szervezeti szokás bír kötelezettségteremtő erővel, ám e megállapítás kizárólag magánjogi síkon lehet helyes, álláspontom szerint annak a büntetőjogi felelősség szempontjából nem lehet relevanciája. Ugyanis hiába beszélünk keretdiszpozícióról, azt más jogági *normáknak* kell tartalommal megtölteni, így megítélésem szerint a szokás e helyen sem léphet be a büntetőjog keretei közé, ugyanis azzal sérülne a nullum crimen sine lege scripta elv.

A kötelezettség tartalmának meghatározása nehéz feladat, amely nehézség már eleve az azt tartalmazó heterogén, nem ritkán egymásra épülő források, normatív aktusok okán áll fenn. Az elkövetési magatartás tartalmának meghatározására a hazai tankönyv- és kommentáriródalom jellemzően nem is tesz kísérletet. *Mezőlaki* megfogalmazza, hogy a „felügyeletnek, illetve az ellenőrzésnek a célja annak vizsgálata, hogy a gazdálkodó szervezet, illetve a szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végzők a gazdálkodási és törvényességi követelményeknek megfelelően járnak-e el”.⁹⁶ Kérdés, hogy a kötelezettség tartalmának in abstracto oly módon történő megfogalmazása, miszerint minden olyan intézkedés ilyennek minősül, amelynek célja a szervezeten belüli szabályszerű működés garantálása, vajon megfelel-e a normavilágosság követelményének, valamint megfogalmazható-e egyáltalán egy olyan mérce, szűrő, amely az összes létező, de facto elkövetési magatartást magába foglalja? Ugyanis abban az esetben, ha e tényállás kapcsán felelősség megállapítására kerül sor, úgy expressis verbis deklarálni kell, hogy pontosan mely kötelezettség elmulasztása tekintendő releváns elkövetési magatartásnak.⁹⁷

A kötelezettség tartalma megállapítására mindenekelőtt az elkövetési magatartásként megfogalmazott felügyelet, valamint ellenőrzés absztrakt fogalmának meghatározásán keresztül tesztek kísérletet, ugyanis úgy vélem, ahhoz, hogy a konkrét kötelezettségek közül megállapíthatóvá váljon, hogy melyek bírnak a speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából az elkövetési magatartás normatív jellemzője szintjén relevanciával, szükséges megfogalmazni absztrakt módon a felügyelet, valamint az ellenőrzés fogalmát. Ez mintegy dogmatikai szűrőként alkalmas arra, hogy segítse a joggyakorlatot a kötelezettségek tág körének ésszerű és tiszta fogalmi keretek között történő leszűkítéséhez. Az absztrakt fogalmi ismérvek meghatározásának nehézségét az adja, hogy sem a büntetőjogi, sem pedig a polgári jogi, valamint munkajogi szakirodalom nem operál e fogalmak absztrakt ismérveivel. A közigazgatási jog az a jogág, valamint a szervezéstudomány az a tudományterület, amely mind normatív szinten, mind pedig a tudomány részéről kísérletet tesz a két fogalom egymástól, valamint egyéb, tipikusan szervezeti relevanciával bíró és kötelezettségeket tartalmazó fogalmaktól való elhatárolására.⁹⁸

⁹⁴ Vö. GULA 2013, 613. p.; GEISMAR 2012, 70. p.

⁹⁵ MASCHKE 1997, 38. p.

⁹⁶ MEZŐLAKI 2013, 604. p.

⁹⁷ Vö. HILGERS 2000, 28. p.; SCHÜRMMANN, RALF: *Aufsichtspflichtverletzungen im Spannungsfeld zwischen dem Strafrecht und dem Zivilrecht*. Gießener Schriften zum Strafrecht und zur Kriminologie. Nomos Verlag, 2005. 84. p.

⁹⁸ Vö. SZABÓ LAJOS: *Felügyelet és ellenőrzés a közigazgatásban*. Új magyar közigazgatás. 2009/3. 30–42. 30. p.

A közigazgatási jogi szakirodalom – egyébként heterogén – definíciós kísérlete⁹⁹ orientáló jellegű. A közigazgatási szervek egymás közötti viszonyrendszerét definiáló irodalom korlátozottan alkalmazandó olyan kötelezettségek absztrakt fogalmi kereteinek megalkotása során, amelyeket főszabály szerint kizárólag magánjogi háttérnormák töltenek meg konkrét tartalommal,¹⁰⁰ és amelyet egyébként explicit büntetőjogi norma deklaráll.¹⁰¹ E helyen mégis azért tartom elkerülhetetlennek és indokoltnak a közigazgatási jogi, szervezetszociológiai szakirodalom segítségül hívását, mert az említett magatartásokat sem a magánjog, sem a büntetőjog nem definiálja absztrakt szinten. Álláspontom szerint a közigazgatási jogi fogalmak olyan normatív terminusok, amelyek pontos és precíz tartalma kifejezetten a közigazgatási jogi jogviszonyra vetíthetők le. Ezért abból a célból, hogy a felügyelet, illetve ellenőrzés fogalmak mégis tudományos alapra helyezve vizsgálhatók legyenek, olyan „közös többszöröst” kell keresni, amely által a vizsgált fogalmak tekintetében tett megállapítások a normatív és dogmatikai közigazgatási jogi fogalmak definiálására is hatással van, azonban annál rugalmasabb, absztraktabb, így nem csak a közigazgatási jogi hierarchizált viszonyok terén, hanem a „hierarchizált” magánjogi jogviszonyokban, így a szervezeti jog, valamint a munkajog terén is absztrakt, általános érvényű megállapításokat tesz.

A szervezéseméleti szakirodalom viszonylagos egységességet mutat a tekintetben, hogy a felügyelet tágabb kategória, mint az ellenőrzés.¹⁰² Szabó Lajos megfogalmazása szerint az ellenőrzés tartalmi elemeit képezi elsősorban az „*információszerzés, ezen belül az iratokba való betekintés, adatszolgáltatás igénylése, ellenőrzött helyiségbe belépés, iratok lefoglalása, mindezek azonban nem eredményeznek befolyásolási jogot. A felügyelet viszont nem csak információkat szerez, hanem befolyásolhatja a felügyelt tevékenységét, jogi aktusaira valamilyen szempontból hatást gyakorolhat*”.¹⁰³ Szintén egyésges abban a közigazgatási jogi szakirodalom, hogy az irányítás mind a felügyeletet, mind pedig az ellenőrzést magában foglaló fogalom.¹⁰⁴ Esetünkben az *irányítás* mint fogalom az elkövetési magatartás szempontjából mintegy elhatároló ismérvként bírhat relevanciával. Amennyiben e fogalmak absztrakt elhatárolása segítséget nyújt konkrét kötelezettségek vizsgálata során annak megállapítása tekintetében, hogy azok közül kizárólag irányítási jognak minősülés révén melyek *nem* lehetnek releváns tevési kötelezettségek az elkövetési magatartás szempontjából. A felügyeleti jog részét képezi a szervezéstudományi szakirodalom szerint tehát a beavatkozási jog, azaz jogsértés észlelése esetén fegyelmi, kártérítési, szabálysértési, valamint büntetőeljárás kezdeményezése is.¹⁰⁵ Am kifejezésre jut az is, hogy a felügyelet elsősorban *megelőző jellegű*, lehetsé-

⁹⁹ SZABÓ 2009, 31. p.

¹⁰⁰ Vö. FAZEKAS MARIANN/FICZERE LAJOS: *Magyar közigazgatási jog (Általános rész)*. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 250. p.; SZABÓ 2009, 30. p.

¹⁰¹ SCHÜRMMANN 2005, 20. p.

¹⁰² ZSUFFA ISTVÁN: *A tanácstörvény fogalmi elemzése az irányítás, felügyelet, vezetés, fogalmak használata és értelmezése szempontjából*. In: *Az irányítás, a felügyelet és az ellenőrzés néhány elvi és gyakorlati kérdése*. II. Tanácsakadémia Tanácsigazgatási Szervezési Intézet, Budapest, 1975. 42–51. pp. *Idézi*: SZABÓ 2009, 32. p.

¹⁰³ FAZEKAS-FICZERE 2006, 251. p.; SZABÓ 2009, 32. p.

¹⁰⁴ FAZEKAS-FICZERE 2006, 244. p.; SZABÓ 2009, 32. p.

¹⁰⁵ SZABÓ 2009, 33. p.

ges hibák, törvénysértések megelőzésére irányul, nem pedig direkt jogkövetkezmények alkalmazására, azaz a felügyelet gyakorlásának középpontjában a prevenció áll.¹⁰⁶

A felügyeleti kötelezettség tartalmának meghatározása nem csak azért nehéz feladat, mert szerzetágazó azon normák köre, amelyek tartalmazzák, és még emellett is minden egyes szervezetben más és más kötelezettségek állnak fenn szervezeti profiltól, struktúrától, nagyságtól függően, hanem azért is, mert az *dinamikus*. Dinamikája abban áll, hogy más és más a kötelezettség tartalma, intenzitása attól függően, hogy a felügyelet, illetve ellenőrzés általánosságban történik-e, illetve akkor, ha valamilyen speciális körülmény, kriminális veszélyforrás, új kockázati tényező jelentkezik.¹⁰⁷ Ha ilyen esetben a kötelezett a felügyeleti, ellenőrzési intézkedések számát, intenzitását nem fokozza, adott esetben nem realizál kifejezetten krízishelyzetre fennálló intézkedést, úgy az a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség nem megfelelő teljesítésének minősül és mint elkövetési magatartás releváns. Ilyen fokozott intenzitású kötelezettség teljesítésére adhat okot már önmagában az is, ha az adott szervezetben adott időintervallumban például több normasértés is történt,¹⁰⁸ azaz a kötelezettség intenzitása nagyban függ a bűncselekmény elkövetésére való hajlandóság fokától (*Delinquenzgeneigtheit*).¹⁰⁹ Fontos azonban megállapítani, hogy nem minden felügyeleti vagy ellenőrzési *intézkedés* megtételének *elmulasztása* jelent a büntetőjog számára releváns kötelezettségszegést, ugyanis e kötelezettség alatt csak olyan materiális intézkedések megtétele értendő, amelyek nem ütköznek jogszabályba, valamint olyanok, amelyek a tag, dolgozó jogait aránytalan módon sérítik, korlátozzák stb.¹¹⁰ Az ilyen jellegű intézkedések foganatosításának *elmulasztása* tehát sohasem képezhet alapot felelősség megállapítására, ugyanis álláspontom szerint az nem tekinthető kötelezettségnek akkor sem, ha egyébként materiálisan ellenőrzést vagy felügyeletet szolgál, és objektíve alkalmas lenne jogsértés megakadályozására.

Sinku, valamint *Gula* interpretációja szerint a speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség nem, vagy *nem megfelelő* teljesítése.¹¹¹ A kötelezettség teljesítésének megfelelő volta mint quasi minőségi követelmény, az elkövetési magatartás implicit fogalmi eleme, ugyanis az elmulasztott kötelezettségnek objektíve, in abstracto eleve alkalmasnak kell arra lennie,¹¹² hogy a más általi bűncselekmény elkövetését megakadályozza. Így a nem megfelelő teljesítés tulajdonképpen nem teljesítésnek tekintendő. Az alkalmasság kritériuma tulajdonképpen nem csak egy újabb, felelősséget szűkítő ismérv,¹¹³ hanem voltaképpen a bűncselekmény fogalmi elemek közül a nemtevésnek a cselekmény-fogalom alá illeszthetőségét lehetővé tevő kritérium, ugyanis – ahogyan azt TOKAJI megfogalmazza – „a nemtevés mulasztássá az egyéb feltételektől függően is csak annyiban válhatik, amennyiben az elmulasztott magatartás hatékony, a társadalmilag hátrányos elhárítá-

¹⁰⁶ SZABÓ 2009, 34. p.

¹⁰⁷ PIETREK 2012, 145. p.

¹⁰⁸ Vö. MASCHKE 1997, 40. p.

¹⁰⁹ ACHENBACH 2012, 40. p.

¹¹⁰ SANDMANN 2001, 487. p.; MASCHKE 1997, 42. p.

¹¹¹ SINKU PÁL: *A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet)*. In: Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012., 434. p.; GULA 2013, 613. p.

¹¹² SCHÜRMAN 2005, 106. p.

¹¹³ Vö. HEFENDEHL, ROLAND: *Über die Pönalisierung des Neutralen – zur Sicherheit*. In: Hefendehl, Roland (szerk.): Grenzenlose Vorverlagerung des Strafrechts. Berliner Wissenschaftsverlag, Berlin, 2010. 89–105. 93. p.

sára (...) *alkalmas lett volna*”.¹¹⁴ Így tehát, amennyiben a kötelezettség tartalmát képező tevés in abstracto nem alkalmas a káros következmény elhárítására, úgy a potenciális hatóképesség hiánya okán a nemtevésért fennálló felelősség gyakorlatilag már a cselekmény fogalmi elem szintjén kizárható.

2. 3. A mulasztás ontológiai kritériuma: cselekvési lehetőség és képesség

A kötelességellenesség elengedhetetlen, de nem elégséges feltétel ahhoz, hogy a nemtevés a kötelezetett terhére róható legyen, ahhoz szükséges ontológiai feltételek a cselekvési lehetőség, valamint a cselekvési képesség. E két fogalmi elem vizsgálata ép-pügy szükséges, mint a meghatározott kötelezettség teljesítését előíró normatív rendelkezés, dogmatikai hiba lenne ugyanis azt kimondani, hogy akit olyan, állandó és fennállásában statikus (tartalmában azonban dinamikus) tevési kötelezettség terhel (mint felügyeleti, illetve ellenőrzési intézkedések foganatosítása) annak minden esetben tényleges lehetősége és képessége is van e kötelezettségek teljesítésére nézve. A cselekvési lehetőség megléte mint ontológiai kritérium éppen ezért esetről-esetre körültekintően vizsgálendő. Fontos megjegyezni, hogy ha a kötelezett szándékosan idézi elő cselekvési képességének vagy lehetőségének hiányát, úgy neki a mulasztás álláspontom szerint felróható.¹¹⁵ A lehetőség ontológiai hiányának előidézése esetén jön szóba dogmatikailag az *omissio libera in causa* esete.¹¹⁶

2. 4. Exkurzus – A kötelezettség delegálásának hatása a büntetőjogi felelősségre

A speciális vezetői felelősséget deklaráló *sui generis* deliktumok elkövetési magatartásának implicit követelménye, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek a speciális kvalifikációval rendelkező tettetést kell terhelnie. A kötelezettségek átruházása a munkamegosztás elve alapján teljesen normális és elengedhetetlen jelenség. Minél nagyobb a szervezet a vezető tisztségviselő annál kevésbé képes az őt terhelő kötelezettségeket ellátni, így mintegy köteles feladatainak, kötelezettségeinek egy részét másokra delegálni.¹¹⁷ Kérdés az, hogy a büntetőjogi felelősség szempontjából miképpen értékelendő az, ha a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására alkalmas kötelezettséget a kötelezettség eredeti címzettje jogszerű aktussal, illetve a szervezeti szokásoknak megfelelő módon másra átruházta, azaz a kötelezettség teljesítését általános vagy eseti jelleggel delegálta? Az uralkodó német szakirodalom egyhangúan foglal állást abban, miszerint ebben az esetben a kötelezettség eredeti címzettje nem mentesül az eredetileg őt terhelő kötelezettség alól, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség ebben az esetben immáron a delegált személy vonatkozásában terheli (*Oberaufsichtspflicht*), így az őt

¹¹⁴ TOKAJI 1984, 101. p.

¹¹⁵ Vö. ERDŐSY 1987, 186. p.

¹¹⁶ BOCK, DENNIS: *Strafrechtlich gebotene Unternehmensaufsicht (Criminal Compliance) als Absenkung des Schadenserwartungswert aus unternehmensbezogenen Straftaten. Zum Grundproblem der Bestimmung der Compliance-Schuld*. Onlinezeitschrift für Höchstgerichtliche Rechtsprechung zum Strafrecht 7/2010. 316-329. 316. p.

¹¹⁷ PIETREK 2012, 133. p.; HILGERS 2000, 31. p.

terhelő kötelezettségtől teljesen nem szabadulhat meg.¹¹⁸ Ebben az esetben ugyanis a kötelezettség végrehajtásának, teljesítésének kötelezettsége kerül átruházásra, viszont maga a kötelezettség ettől még a delegáló személyt fogja terhelni.¹¹⁹ A delegációnak tehát főszabály szerint nincsen felelősséget elimináló hatása, hanem éppen felelősséget keletkeztet.¹²⁰ Sőt, ebben az esetben lehet amellet érvelni, hogy a vezető tisztségviselőt terhelő felelősség is erőteljesebben jelenik meg, mint delegáció hiányában. Ugyanis amennyiben vezetői pozíciójából eredő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítését másra delegálja, úgy érvelhetnénk amellet, hogy immáron a culpa in eligendo kapcsán fennálló felelősség azért lesz releváns, mert konkrétan, az őt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség teljesítésére választott ki személyt, nem pedig „általánosságban” a szervezet profiljába illeszkedő munkavégzés, vagy „egyszerű” tagsági jogviszony létesítése céljából (*doppelte Garantenfunktion des Betriebsinhabers*).¹²¹ Azaz ebben az esetben már *van jogviszony*, amely reális bázisát képezi minden olyan intézkedésre vonatkozó kötelezettségnek, amely a felügyelt személlyel kapcsolatos, amíg a munkavégzésre való alkalmazás esetén az a kiválasztással keletkezik, így itt még nem áll fenn a felek között felelősség implicit alapját képező jogviszony.

A delegáció felelősség-keletkeztető hatását ennél részletesebben nem célozom elemezni, mivel a jogalkotó nem csak a vezető tisztségviselőt, hanem a felügyeletre, vagy ellenőrzésre feljogosított tagot, dolgozót vagy más személyt is speciális tettesi kvalifikációval látta el, így a delegáció problematikája dogmatikai elemzésének kívánalmát normatív rendelkezéssel eliminálta. Fontos azonban e helyen megemlíteni, hogy a Corpus Iuris Europae 13. Cikke expressis verbis rendelkezett a hatáskör-delegáció felelősség-elimináló hatásáról, a következőképpen: „*A hatáskör delegáció csak abban az esetben kimentési ok, ha korlátozott, pontos és specifikus, ha megfelel a vállalkozás menetéhez szükséges struktúrának, és ha a megbízott ténylegesen olyan helyzetben van, amelyben képes az átruházott hatáskör ellátására.*”

V. Összegzés

Wlassics álláspontja szerint a más személy által elkövetett bűncselekmény meg nem akadályozását pönalizáló büntetőnorma létrehozása csakis kivételes lehetőség lehet a jogalkotó kezében, arra csakis az állam alapjait érintő oltalmazás céljából kerülhet sor, és abban az esetben is „*csak rendőri szempont az, amivel az indokolható, büntetőjogi okkal nem támogatható*”.¹²² Amennyiben a jogalkotó az ultima ratio elv szem előtt tar-

¹¹⁸ ALEXANDER, THORSTEN: *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für die Wahrung der Verkehrssicherungspflichten in Unternehmen*. Studien zum Wirtschaftsstrafrecht. Centaurus Verlag & Media UG. Herbolzheim, 2005. 220. p.; MASCHKE 1997, 38. p.; PIETREK 2012, 134. p.; HILGERS 2000, 31. p.

¹¹⁹ Alexander megfogalmazása szerint nem „*Pflichtübertragung*” képezi a delegáció tárgyát, hanem „*Beauftragung eines anderen mit der Wahrnehmung von Pflichten des Beauftragenden*” annak tartalma. (ALEXANDER 2003, 220. p.)

¹²⁰ PIETREK 2012, 134. p.; HILGERS 2000, 5. p.

¹²¹ ALEXANDER 2005, 221. p.

¹²² E megállapítását *Wlassics* a feljelentés elmulasztásának kriminalizálásával összefüggésben teszi. Wlassics 1893, 529. p.

tásával mégis ilyen deliktumot hoz létre, fokozottan kell arra törekednie, hogy a büntetendőség feltételeit egzakt módon megfogalmazza.

A vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek köre rendkívül sokrétű és taxative nem is definiálható, ezeknek csak egy szegmense a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség, így kizárólag objektív oldalon igazolva látom a felállított hipotézist, miszerint az elkövetési magatartás sui generis kiragadása a mulasztásos bűnsegélyhez képest felelősséget szükítő hatással bír. Egyetértek Losonczy álláspontjával, amely a nullum crimen elv minél teljesebb érvényesülésének szolgálata szempontjából vitathatatlan: „*A mulasztás pozitív büntetőjogi tényálladékszerűségének követelménye elég garanciával szolgál arra nézve, hogy a törvényhozó által nem szándékolt, és a pozitív büntetőjog szellemének megfelelően nem büntetendő magatartás ezen az alapon biztos büntetlenséget élvez.*”¹²³ Ez azt jelenti, hogy a kriminalizálás szándékának explicit kinyilvánítása okán voltaképpen üdvözlendő az a jogalkotói döntés, amely egy magánjogellenes magatartást sui generis bűncselekményként kiemel. Ugyanis álláspontom szerint más jogági kötelezettség elmulasztásának sui generis büntetendősége a nullum crimen elvnek sokkal inkább megfelel, mintha a büntetőjog-tudomány által elismert, ám büntetőnormában nem rögzített speciális jogi kötelezettségen alapulna az elkövető (részesi) magatartásának büntetendősége. E megállapításból egyenesen következik az a kívánalom, hogy a speciális jogi kötelezettségen alapuló mulasztás büntetendőségét büntetőtörvényben kell deklarálni a nullum crimen elvnek való megfelelés érdekében. Nem vitatva tehát a más jogági normán alapuló mulasztás büntetendősége ontológiai létjogosultságát, a jogalkotói lépést elengedhetetlennek tartom.

Magánjogellenes magatartás büntetendővé nyilvánítása kizárólag akkor legitim, ha az a magánjogi deliktuális felelősségi formához képest olyan tényállási többletelemet tartalmaz, amely a cselekmény büntető-jogellenességét legitimizálja. Mint láhattuk, ez formálisan adott, ugyanis a büntetőnorma szemben a polgári jogi felelősségi formával megköveteli a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának vizsgálatát. A kérdés az azonban, vajon az elkövetési magatartás mint *szükségképpeni* tényállási elem megfelel-e a nullum crimen elvnek és tartalmilag a büntetőnormákkal szemben támasztott követelményeknek megfelelő pontossággal definiálható-e, avagy „báb tényállási elemként” van csak jelen abból a célból, hogy egy pusztán magánjogi jellemzőkkel bíró beszámítási normát tényállástani ismérvekkel ruházzon fel. A büntetőjogi fogalmakat szűken kell értelmezni. Így álláspontom szerint a vezető tisztségviselő kötelezettségeként megfogalmazható eligendo, valamint az instruendo nem tekinthető sem felügyeleti, sem ellenőrzési kötelezettségnek. Ezért úgy vélem, hogy a jobbiztonságot az szolgálja, ha felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettség alatt de facto is kizárólag a dogmatikai inspiciendo-t értjük. Amennyiben a jogalkotó azt ki kívánja terjeszteni olyan kötelezettségekre, amelyek a vezető tisztségviselőt egy szervezeten belül egyébként terhelik, úgy azt álláspontom szerint expressis verbis kifejezésre kell juttatnia, ugyanis egyedül az elkövetési magatartás tartalmát képező kötelezettség szigorú értelmezése felel meg a jobbiztonság követelményének.

A lefolytatott elemzés alapján nehéz azonban választ adni arra a kérdésre, hogy a sui generis vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartásaként deklarált felügyeleti-

¹²³ LOSONCZY 1936, 14. p.

ellenőrzési kötelezettség szükségképpen „báb”-tényállási elem-e. Joggyakorlat hiányában csak hipotetikus kijelentéseket tehetünk, ugyanis a norma gyakorlati alkalmazhatóságát, az elkövetési magatartás vizsgálatának módszertanát, annak mikénti értelmezését gyakorlati relevancia hiányában aligha tudjuk csak a dogmatika talaján értékelni. A gyakorlati relevancia hiánya egyébként, álláspontom szerint, egyebek mellett éppen az elkövetési magatartás mikénti értelmezésének nehézségével is indokolható. Ebből a szempontból pedig a norma *nem-alkalmazása* üdvözlendőbb, mint a felelősségnek az elkövetési magatartás részletes elemzése hiányában való megállapítása. Így kizárólag ontológiai talajon értek egyet *Gál Istvánnal* a tekintetben, hogy a legékezebben az bizonyítja a kötelezettség elmulasztását, ha a szervezetben bűncselekmény *be tud következni*.¹²⁴ Dogmatikailag vitatom azonban, ugyanis álláspontom szerint a bűncselekmény bekövetkezése legfeljebb indíciium lehet, elkövetési magatartást igazoló körülmény önmagában aligha. Maradéktalanul egyetértek *Sántha* álláspontjával, miszerint: „*tartózkodni kell attól a megközelítéstől, amely szerint a bűncselekmény ténye mintegy vélelmezi az ellenőrzés-felügyelet hiányosságait. Minden esetben vizsgálandó a vezető konkrét kötelezettséghez.*”¹²⁵

ERZSÉBET MOLNÁR

STRAFRECHTLICHE VERANTWORTUNG AUF DEM WEG ZU EINEM PRIVATRECHTLICHEN CHARAKTER?

ÜBER DIE NORMATIVE GRUNDLAGE DER UNTERLASSUNGSSTRAFBARKEIT IM SPIEGEL DER FÜHRUNGSVERANTWORTUNG

(Zusammenfassung)

Der Beitrag beschäftigt sich mit der zur Unterlassungsstrafbarkeit erforderlichen normativen Voraussetzung. Die normative Seite der strafrechtlich relevanten Unterlassung ist immer eine Handlungspflicht, die aus einer Norm stammt. Wenn diese Handlungspflicht nicht in der Strafnorm explicit gegründet ist, sondern aus einer außerstrafrechtlichen Norm stammt, spricht man über eine Garantenpflicht, die nach der herrschenden dogmatischen Ansicht eine Garantenstellung begründet. Der Beitrag befasst sich mit der dogmatischen Beurteilung der Garantenstellung des Unternehmensleiters für in seinem Unternehmen tätige Mitarbeiter. Die erste Hauptfrage ist, ob der Unternehmensleiter anhand einer Garantenstellung wegen

¹²⁴ GÁL ISTVÁN: *A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet)*. In: Polt Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. OPTEN Informatikai Kft. Budapest, 2016. 920. p.

¹²⁵ SÁNTHA 2005, 288. p.

Beihilfe durch Unterlassen geahndet werden darf, wenn ein Mitarbeiter eine betriebsbezogene Straftat begeht. Die als Geschäftsherrenhaftung genannt Garantenstellung des Unternehmensleiters wird inhaltlich mithilfe den privatrechtlichen culpa in eligendo, istruendo et inspiciendo Verantwortungsformen geprüft.

Bezüglich der Unterlassungsverantwortung des Unternehmensleiters beschäftigt sich der Beitrag tiefergehend mit der Tathandlung von zwei Anschlussdelikten, nach deren der Unternehmensleiter geahndet werden darf, wenn er die zu ihm gehörenden Aufsicht- oder Überwachungspflicht versäumt hat, und diese Unterlassung die Begehung bestimmte Straftat (Bestechung oder Finanzbetrug) durch einen Mitarbeiter ermöglicht hat, oder durch die Pflichterfüllung des Unternehmensleiters hätte die Straftat verhindert können. Die speziellen Führungsverantwortungstatbestände (Abs. 4. und Abs. 5. § 293 unStGB und § 397 unStGB) erwarten keine subjektive Beziehung zwischen der Tathandlung und der durch Andere begangenen Straftat, also es fehlt die zur Beihilfe erforderliche Wissen über die Haupttatbegehung. Die Haupttat ist eine objektive Bedingung der Strafbarkeit. Die zweite Hauptfrage ist, ob die Straftatbestände mit dem Gesetzlichkeitsprinzip und dem Schuldprinzip geeignet sind, oder es handelt sich über bloße Zurechnungsnormen. Die objektive Verantwortung für die Handlung einem Andere ist fremd von dem traditionellen Strafrecht, anerkannt aber im privatrechtlichen Schuldrecht. Ist es möglich, dass die strafrechtliche Verantwortung auf einem Weg zu einem privatrechtlichen Charakter?